МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА ЖУРНАЛІСТИКИ

Кваліфікаційна робота магістра

На тему «Виклики в роботі журналіста локальних медіа в умовах війни»

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0613-ж-з
Спеціальності 061 «Журналістика»
(освітня програма «Журналістика»)
Давидова Г. О.
Керівник: д. соц. ком., проф.
Чернявська Л. В.
Рецензент: к. філол. н., доц.
Тяпкіна Н.І.

Запоріжжя – 2024

ЗМІСТ

Реферат 3

Завдання 6

Вступ 7

Розділ 1 Теоретичний контекст журналістської діяльності у військових конфліктах 12

1.1 Специфіка журналістської діяльності у воєнний час 12

1.2 Міжнародний та український досвід висвітлення воєнних конфліктів: компаративний аналіз 22

Розділ 2 Журналіст на передовій: виклики та особливості роботи в умовах російсько-української війни (на прикладі «Суспільне Запоріжжя») 34

2.1 Запорізькі журналісти на лінії вогню: реалії роботи в умовах повномасштабної війни 34

2.2 «Гарячі точки»: специфіка роботи журналістів у зоні бойових дій 50

2.3 Протидія тиску та контроль інформаційного простору 60

2.4 Забезпечення безпеки журналістів: фізичні та цифрові аспекти 68

Висновки 77

Список використаної літератури 81

Декларація академічної доброчесності 87

РЕФЕРАТ

Тема магістерської роботи: Виклики в роботі журналіста локальних медіа в умовах війни.

Обсяг основного тексту: 72 сторінки.

Кількість використаних джерел: 53.

Мета дослідження – комплексний аналіз журналістської діяльності в умовах війни, виявлення її ключових особливостей, проблем та перспектив розвитку, напрацювання рекомендації щодо підвищення безпеки роботи журналістів в екстремальних умовах.

Мета роботи передбачає виконання певних **завдань:**

1. Визначити специфіку журналістської діяльності в умовах війни.
2. Дослідити вплив воєнних дій на професійні стандарти та етичні дилеми журналістської діяльності.
3. Проаналізувати методи збору, перевірки та поширення інформації в умовах обмеженого доступу, інформаційних маніпуляцій та пропаганди.
4. Виявити ризики та загрози, з якими стикаються журналісти в зоні бойових дій.
5. Розробити рекомендації в галузі забезпечення безпеки журналістів щодо щодо висвітлення воєнних конфліктів мінімізації цих ризиків.

Об'єктом дослідження є діяльність українських журналістів, які працюють в умовах воєнного стану, спричиненого російською агресією.

Предметом дослідження є специфіка журналістської роботи в зоні бойових дій та в прифронтових регіонах, включаючи такі аспекти, як методи збору, перевірки та поширення інформації, проблеми безпеки, вплив екстремальних умов на психологічний стан журналістів та їхньої аудиторії.

Отримані результати: за допомогою методів контент-аналізу, дискурс-аналізу, спостережння проведено ґрунтовне дослідження журналістської діяльності в межах Запорізької області в контексті повномасштабної війни в Україні, з урахуванням її специфіки та динаміки розвитку. На основі отриманих результатів поглиблено розуміння ролі та функцій журналістики в умовах

війни, а також врегулювання. Розроблено практичні рекомендації в галузі забезпечення безпеки журналістів в екстремальних умовах.

Ключові слова: інформаційна війна, локальні медіа, журналістська діяльність, фактчекінг, пропаганда, дезінформація, національна безпека, психологічна стійкість.

SUMMARY

This Master's thesis is devoted to the analysis of the transformations experienced by Ukrainian journalism in the face of a full-scale war, identifying key trends, challenges, and prospects for media development within the new information environment.

The object of research is Ukrainian journalism during the period from February 24, 2022.

The subject of research encompasses the transformations, trends, and challenges of journalistic activity under the conditions of a full-scale war, its role in social processes, and its influence on the information space.

This research aims to achieve the following objectives:

1. Investigate the impact of hostilities on the media landscape of Ukraine, particularly on the activities of various types of media (traditional and online media, social networks).
2. Determine the role of journalism in shaping national identity and countering enemy propaganda.
3. Analyze changes in professional standards and ethical principles of journalistic activity in wartime.
4. Identify new formats and tools of journalism that have emerged in response to the challenges of wartime.
5. Assess the impact of the war on the psychological state of journalists and develop recommendations for supporting their professional activities and psychological well-being.

The scientific novelty of the obtained results lies in the first-ever comprehensive analysis of the transformations of Ukrainian journalism under the conditions of a full-scale war with Russia, identifying its specific features and development trends, and formulating recommendations for the further improvement of journalistic activity in the new information environment.

Key words: war journalism, reporter's ethics, information security, psychological resilience of journalists, fact-checking, disinformation, international experience of covering wars.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет журналістики
Кафедра журналістики
Рівень вищої освіти – магістр
Спеціальність 061 журналістика
Освітня програма «Журналістика»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Чернявська Л. В.
_____
« » грудня 2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА СТУДЕНТЦІ
Давидовій Ганні Олександрівні

1. Тема роботи – «Виклики в роботі журналіста локальних медіа в умовах війни» («Challenges in the work of a local media journalist in the conditions of war»), керівник роботи – Чернявська Людмила Віталіївна, д. соц. ком., професор, затверджені наказом ЗНУ від «26» лютого 2024 року № 343-с.
2. Строк подання студентом роботи (проєкту) – 01.12.2024 р.
3. Вихідні дані до роботи – наукові праці дослідників, які досліджували специфіку військової журналістики таких дослідників: О. Аврамчука, О. Бришпполець, В. Богатирець, О. Вознесеньської, М. Єніна, Є. Кияниці та ін.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: 1. Визначити специфіку журналістської діяльності локальних медіа в умовах війни. 2. Дослідити вплив воєнних дій на професійні стандарти та етичні дилеми журналістської діяльності. 3. Проаналізувати методи збору, перевірки та поширення інформації в умовах обмеженого доступу, інформаційних маніпуляцій та пропаганди. 4. Виявити ризики та загрози, з якими стикаються журналісти в зоні бойових дій. 5. Розробити рекомендації в галузі забезпечення безпеки журналістів щодо щодо висвітлення воєнних конфліктів мінімізації цих ризиків.
5. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Чернявська Л. В., проф.	26.02.2024	26.02.2024
1 розділ	Чернявська Л. В., проф.	08.04.2024	08.04.2024
2 розділ	Чернявська Л. В., проф.	18.08.2024	18.08.2024
Висновки	Чернявська Л. В., проф.	02.12.2024	02.12.2024

Дата видачі завдання 26.02.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Скласти графік виконання роботи, визначити мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження.	26.02.24	виконано
2	Написати попередній варіант вступу і змісту.	04.03.24	виконано
3	Підібрати наукову літературу, визначити емпіричні джерела.	08.04.24	виконано
4	Опрацювати літературу, написати теоретичну частину.	18.05.24	виконано
5	Написати практичну частину.	09.07.24	виконано
6	Пройти попередній захист на кафедрі.	20.11.24	виконано
7	Виправити недоліки, сформулювати висновки, оформити додатки.	02.12.24	виконано
8	Здати роботу на нормоконтроль, пройти рецензування.	03.12.24	виконано

Студентка _____ Г. О. Давидова

Керівник роботи _____ Л. В. Чернявська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О. В. Усманова

ВСТУП

У сучасному інформаційному суспільстві, де роль медіа в формуванні громадської думки та відображенні соціальної реальності є беззаперечною, журналістська діяльність постає як один із найважливіших інструментів донесення до аудиторії оперативної та достовірної інформації. Зокрема, в умовах кризових ситуацій, коли потреба в об'єктивному висвітленні подій набуває особливої гостроти, журналісти виконують функцію своєрідних «інформаційних посередників».

Актуальність дослідження зумовлена кардинальними змінами в медіапросторі України, спричиненими повномасштабним вторгненням Російської Федерації 24 лютого 2022 року. Ця дата ознаменувала не лише початок нової епохи в історії нашої держави, а й стала каталізатором трансформацій у вітчизняній журналістиці. Війна, що розгорнулась на українській землі, з її безпрецедентною жорстокістю, руйнуванням інфраструктури та цілеспрямованим знищенням цивільного населення, супроводжується тотальною інформаційною війною, яка маніпулює фактами, спотворює реальність та сіє ворожнечу. У цих умовах українські медіа опинилися перед низкою принципово нових викликів, що потребують глибокого осмислення та аналізу.

Журналісти, працюючи в умовах воєнного стану, фактично перебувають на передовій інформаційного фронту. Від їхньої професійної компетентності, здатності до критичного аналізу інформації, етичної неупередженості та психологічної стійкості залежить не лише об'єктивність висвітлення подій, а й формування адекватної картини дійсності як в українському суспільстві, так і на міжнародній арені. Адже в епоху глобалізації та цифрових технологій інформація поширюється миттєво, впливаючи на громадську думку та політичні рішення в усьому світі. Саме тому дослідження специфіки журналістської діяльності в умовах війни, з урахуванням нових викликів та

загроз, набуває особливої актуальності не лише для української журналістики, а й для розвитку медіа в глобальному контексті.

Мета дослідження полягає у здійснити комплексному аналізі журналістської діяльності в умовах війни, виявленні її ключових особливостей, проблем та перспектив розвитку, а також у напрацюванні рекомендації щодо підвищення безпеки роботи журналістів в екстремальних умовах.

Для досягнення мети дослідження передбачається вирішення наступних *завдань:*

1. Визначити специфіку журналістської діяльності локальних медіа в умовах війни.
2. Дослідити вплив воєнних дій на професійні стандарти та етичні дилеми журналістської діяльності.
3. Проаналізувати методи збору, перевірки та поширення інформації в умовах обмеженого доступу, інформаційних маніпуляцій та пропаганди.
4. Виявити ризики та загрози, з якими стикаються журналісти в зоні бойових дій.
5. Розробити рекомендації в галузі забезпечення безпеки журналістів щодо щодо висвітлення воєнних конфліктів мінімізації цих ризиків.

Об'єктом дослідження є діяльність українських журналістів локальних медіа, які працюють в умовах воєнного стану, спричиненого російською агресією.

Предмет дослідження – специфіка журналістської роботи в зоні бойових дій та в прифронтових регіонах, включаючи такі аспекти, як методи збору, перевірки та поширення інформації, проблеми безпеки, вплив екстремальних умов на психологічний стан журналістів та їхньої аудиторії.

Теоретико-методологічною основою дослідження. Слід зазначити, що питання журналістської діяльності в умовах воєнного стану в Україні поки що не отримало достатнього висвітлення в науковій літературі. Дослідження з цієї тематики перебувають на початковому етапі, що пов'язано з новизною та актуальністю проблеми. Проте, окремі аспекти роботи журналістів в

екстремальних умовах розглядалися в працях таких дослідників, як Ю. Ковалів (питання термінології та класифікації журналістських жанрів), Є. Лукацький (специфіка висвітлення катастроф та надзвичайних ситуацій), С. Кравчук (особливості роботи тележурналістів в екстремальних умовах), М. Семенченко (психологічні аспекти спілкування з людьми, які пережили травму). Важливий внесок у вивчення роботи журналістів в кризових ситуаціях зробили також зарубіжні дослідники, зокрема, К. Біклер, А. Борден, Ю. Чазан, А. Девіс, С. Джукс, Дж. Маклеод, А. Штролейн, С. Салліван, Дж. Вулті, Дж. Вест. Однак, більшість цих праць фокусуються на загальних проблемах журналістики в кризових ситуаціях і не враховують специфіки повномасштабної війни в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів:

Уперше:

- проведено комплексне дослідження журналістської діяльності в межах конкретного регіону Запорізької області в контексті повномасштабної війни, що дозволить отримати деталізовані дані про особливості роботи журналістів на локальному рівні.
- здійснено аналіз динаміки розвитку журналістської діяльності в умовах війни, що допоможе виявити нові тенденції та виклики, з якими стикаються журналісти.

Удосконалено:

- поглиблено розуміння ролі та функцій журналістики в умовах воєнного конфлікту, зокрема, щодо забезпечення інформаційної безпеки, мобілізації суспільства та гуманітарної допомоги.
- визначено специфічні особливості журналістської діяльності в умовах війни, такі як: робота в зоні бойових дій, співпраця з військовими, висвітлення гуманітарної кризи тощо.

Набули подальшого розвитку:

– практичні рекомендації для журналістів, які працюють в умовах війни, щодо забезпечення безпеки, дотримання етичних стандартів та ефективної комунікації з аудиторією.

У магістерській роботі використані наступні *методи дослідження*:

1. Аналіз контенту медіа матеріалів, що дозволить виявити ключові теми, проблеми та тенденції висвітлення воєнних подій в українських ЗМІ.

2. Дискурс-аналіз, який допоможе зрозуміти, як формується дискурс щодо війни в українському суспільстві та які наративи домінують в інформаційному просторі.

3. Спостереження за роботою журналістів в польових умовах, що дозволить отримати безпосереднє уявлення про специфіку їхньої діяльності та взаємодії з оточенням.

4. Порівняльний аналіз досвіду журналістів, який допоможе виявити спільні риси та відмінності в підходах до висвітлення воєнних конфліктів, а також запозичити найкращі практики зарубіжних колег.

Теоретичне і практичне значення дослідження. Матеріали кваліфікаційної роботи дозволяють глибше зрозуміти трансформацію журналістської діяльності в умовах екстремальних ситуацій, розширюють наші знання про роль медіа у суспільстві під час конфлікту та сприяють розробці рекомендацій щодо безпеки та ефективності їхньої роботи в екстремальних умовах, а також для формування громадської думки про роль журналістики в умовах війни.нових методологічних інструментів для аналізу медіатекстів у надзвичайних обставинах.

Структура магістерської роботи. Структура роботи, зумовлена логікою та об’ємом викладу матеріалу, складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 72 сторінки. Список використаної літератури містить 53 джерела.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНИЙ КОНТЕКСТ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТАХ

1.1 Специфіка журналістської діяльності у воєнний час

Російсько-українська війна, що розгорілася з новою силою наприкінці лютого 2022 року, стала не просто черговим витком геополітичного протистояння, а й каталізатором глибоких трансформацій у сфері вітчизняної журналістики. Цей збройний конфлікт, насичений трагізмом та героїзмом, не лише перекроїв тематичні пріоритети та змістив акценти у медіа-просторі, а й висунув перед українськими журналістами низку безпрецедентних викликів, що вимагають неабиякої професійної стійкості, етичної відповідальності та громадянської мужності.

Війна в Україні, як і будь-який інший збройний конфлікт, призводить до значних змін у функціонуванні медіа та журналістській діяльності. Серед ключових трансформацій можна виділити наступні:

1. Зміна інформаційного ландшафту: війна призводить до звуження медіапростору, обмеження доступу до інформації та посилення контролю з боку держави. Багато ЗМІ змушені припинити свою діяльність або перейти в онлайн-формат.

2. Посилення пропаганди та дезінформації: в умовах війни інформація стає зброєю, і сторони конфлікту активно використовують пропаганду та дезінформацію для досягнення своїх цілей. Журналісти опиняються під тиском як з боку власної держави, так і з боку ворога.

3. Підвищення ризиків для журналістів: війна робить роботу журналістів небезпечною. Вони стикаються з ризиком потрапити під обстріл, бути викраденими або загинутими. Крім того, вони можуть зазнавати переслідувань, погроз та тиску з боку різних сил.

4. Психологічне навантаження: війна має сильний психологічний вплив на журналістів, які змушені працювати в умовах стресу, страху та невизначеності. Вони стикаються з травматичними подіями, втратами та людським горем.

Міжнародний досвід також підтверджує ці тенденції. Під час війни у В'єтнамі американські журналісти зіграли важливу роль у висвітленні правди про війну та формуванні антивоєнних настроїв у суспільстві. Однак, вони також стикалися з цензурою та переслідуваннями з боку влади. Під час війни в Іраку американські військові використовували тактику «вбудованої журналістики», що призвело до критики через можливу втрату журналістами об'єктивності.

Війна в Сирії стала прикладом активного використання соціальних мереж та громадянської журналістики для документування воєнних злочинів та поширення інформації в умовах обмеженого доступу до традиційних ЗМІ.

Серед ключових детермінант, що впливають на функціонування медіа в умовах війни, особливо виділяється інформаційна війна, розгорнута Російською Федерацією проти України. Цей багатовекторний процес, що виходить далеко за рамки традиційного розуміння пропаганди, являє собою складну систему маніпулятивних технік, спрямованих на дестабілізацію українського суспільства та підрив його обороноздатності. Інформаційна агресія, що здійснюється Кремлем, включає в себе не лише спотворення фактів, поширення фейків та конструювання альтернативної реальності, а й цілеспрямовані атаки на інформаційну інфраструктуру України, дискредитацію національних інститутів та підрив довіри до джерел інформації.

Особливу небезпеку становить гібридний характер російської інформаційної війни, що органічно поєднує в собі елементи кібервійни, психологічних операцій та пропагандистських кампаній. Такий підхід, що використовує весь спектр сучасних комунікаційних технологій, дозволяє агресору ефективно впливати на масову свідомість, поширювати панічні

настрої, розпалювати соціальну напругу та створювати сприятливий ґрунт для подальших військових дій.

В умовах тотальної інформаційної агресії українські журналісти опинилися на передовій боротьби за правду, виконуючи роль не лише хронікерів подій, а й активних учасників інформаційного протистояння. Їхня професійна діяльність, спрямована на об'єктивне висвітлення війни, протидію дезінформації та консолідацію суспільства, набуває особливого значення в контексті захисту національної безпеки та збереження суверенітету України.

Досліджуючи генезис воєнної журналістики в Україні, науковиця С. Шевчук [13, с. 264-271] акцентує увагу на тому, що її становлення відбувалося в умовах надзвичайної актуальності, спричиненої збройним конфліктом на сході країни. За її спостереженнями, саме з початком бойових дій на Донбасі у 2014 році українські журналісти опинилися в епіцентрі подій, де їм довелося не лише оперативно інформувати суспільство про перебіг конфлікту, а й адаптуватися до принципово нових умов роботи, пов'язаних із безпосередньою загрозою життю та здоров'ю. Як зазначає Шевчук, «військова журналістика народилася в Україні одночасно з самопроголошенням так званих «народних республік» у Донецькій і Луганській областях» [13, с. 264-271]. Цей період став своєрідним «бойовим хрещенням» для вітчизняних медіа, які змушені були швидко переорієнтуватися на висвітлення воєнної тематики, опановуючи нові професійні навички та етичні стандарти.

Досвід роботи «під обстрілами», «життя з солдатами і волонтерами», необхідність дотримуватися інформаційної безпеки та уникати розкриття військових позицій в публікаціях – все це сформувало специфічний професійний профіль українського воєнного журналіста, який поєднує в собі риси журналіста, аналітика та психолога. Трансформація ролі журналіста в умовах збройного конфлікту являє собою феномен, що заслуговує на пильну увагу дослідників медіа. Перехід від мирного часу, де журналіст виступає переважно в ролі стороннього спостерігача та ретранслятора інформації, до стану війни, коли він опиняється в епіцентрі подій та стає активним учасником

інформаційного протистояння, – це не просто зміна професійної діяльності, а й глибока особистісна метаморфоза. Війна, з її екзистенційними викликами та драматичними колізіями, вимагає від журналіста не лише оперативності та точності у висвітленні подій, а й здатності до критичного осмислення інформації, розуміння її впливу на суспільну свідомість та вміння протистояти маніпуляціям [5]. Однак, ця трансформація, що надає журналістиці нового значення та соціальної ваги, водночас ставить перед нею низку етичних дилем та професійних викликів. Необхідність балансувати між прагненням до об'єктивності та вимогами національної безпеки, потреба дотримуватися стандартів достовірності в умовах інформаційної війни, ризик стати об'єктом пропагандистського впливу або ж, навпаки, мимоволі стати інструментом пропаганди – це лише деякі з проблем, з якими стикаються журналісти в умовах війни.

Аналіз діяльності та трансформаційних процесів, що відбуваються в локальних медіа як організаційних структурах, є одним з ключових напрямів дослідницької роботи Media Development Foundation [20]. Зокрема, аналіз даних з означених дослідницьких проєктів дозволяє констатувати певну стабільність у переліку ключових викликів, з якими стикаються локальні редакції в умовах воєнного стану.

Водночас, перебіг війни, з її динамікою та непередбачуваністю виступає каталізатором інших ризиків, що безпосередньо впливають на діяльність медіа: безпосередня загроза життю та здоров'ю команди, втрата ключових членів команди, психологічні травми та професійне вигорання співробітників, технічні проблеми, пов'язані з пошкодженням інфраструктури та обмеженням доступу до ресурсів, можливість повторної евакуації.

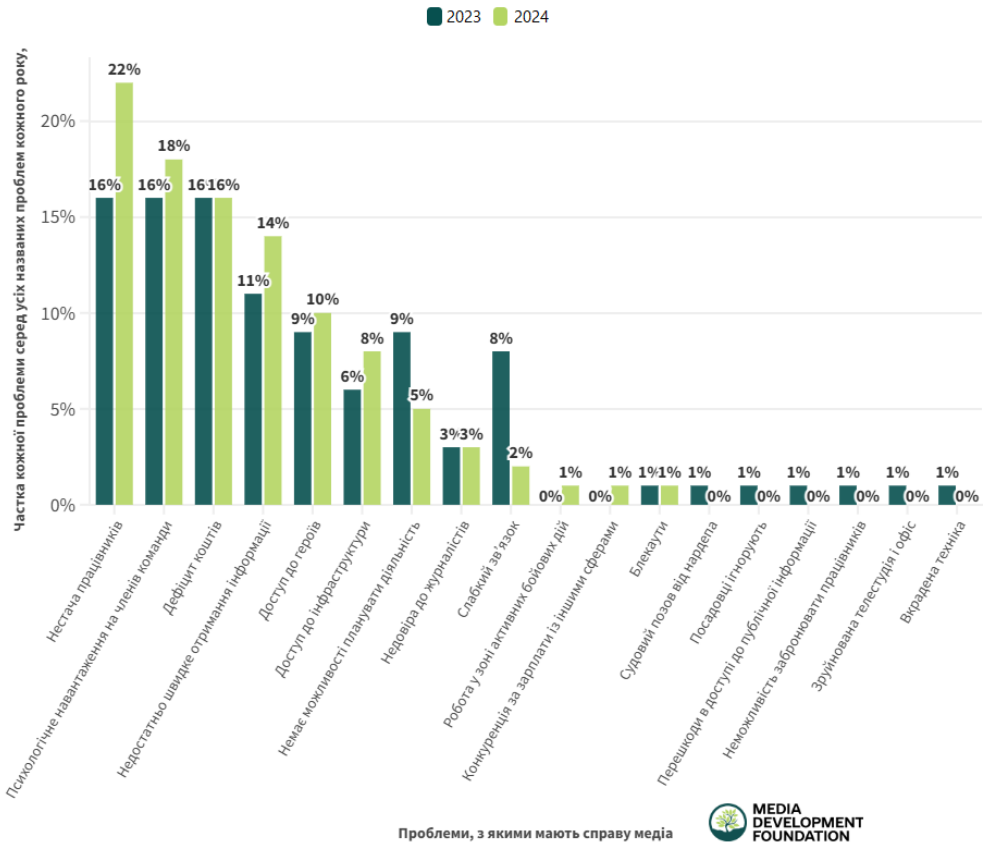


Рис. 1.1.1. Скриншот з сайту Media Development Foundation.

Важкий психологічний стан команди також розглядається як серйозний ризик для функціонування медіа, оскільки він негативно впливає на ефективність роботи, знижує мотивацію та сприяє плинності кадрів. Хоча медіаменеджмент намагається активно протидіяти цьому ризику, запроваджуючи програми психологічної підтримки та організовуючи тренінги з емоційної стійкості, проте, психологічний стан працівників часто пов'язаний з особистими позаробочими причинами, такими як життя у прифронтовому регіоні, очікування близьких з війни та загальна атмосфера тривоги та невизначеності.

Втрата досвідчених кадрів та труднощі в пошуку нових співробітників становлять ще один вагомий ризик для редакцій, оскільки, знайти фахівців з необхідними навичками, готових працювати в умовах обмежених ресурсів та підвищеного ризику, є надзвичайно складно. Особливої актуальності в умовах війни набуває проблема мобілізації працівників. Якщо у минулому році вона

розглядалася як складова ризику, пов'язаного з війною, то цього року мобілізація виступає як окремий фактор ризику, що може мати критичні наслідки для функціонування медіа. Враховуючи невелику кількість співробітників у більшості локальних редакцій (в середньому 11 осіб, причому половина редакцій складається з 10 і менше людей), втрата кожного члена команди може мати серйозні наслідки. Часто на одному співробітнику зав'язано виконання кількох функцій, і його відсутність може призвести до порушення робочих процесів та зниження ефективності діяльності редакції. В окремих випадках мобілізація кількох співробітників одночасно змушує редакції переглядати формат контенту та адаптувати свої стратегії до нових умов. На жаль, державна система бронювання ключових працівників, покликана захистити компанії від втрати незамінних фахівців, на нашу думку, є неефективною через низький пріоритет локальних медіа для органів владит та хаотичність мобілізації. Особливо гостро проблема мобілізації постає перед редакціями, коли CEO медіа – це чоловіки призовного віку.

Водночас, повномасштабне вторгнення Росії в Україну завдало нищівного удару по фінансовій стабільності вітчизняних медіа. Війна спричинила обвал рекламного ринку, різке падіння курсу гривні та значне зростання інфляції, що ускладнило закупівлю необхідного обладнання, виплату зарплат та загалом підтримку життєдіяльності редакцій. Багато медіа були змушені вдатися до непопулярних заходів, таких як зниження гонорарів, скорочення штату чи відмова від індексації зарплат. Згідно з дослідженням організації «Фундація Суспільність» упродовж першого місяця війни 75% локальних медіа мали фінансові труднощі, 10% призупинили свою роботу і лише 15% не зазнали матеріальних проблем [16]. У 2024 році ключовим джерелом фінансування незалежних регіональних редакцій залишається донорська підтримка. За відсутності інших стабільних джерел доходу, здатних забезпечити функціонування медіа, втрата або зменшення фінансування сприймається як один з ключових ризиків. Особливе занепокоєння викликає тенденція до зосередження грантових програм на підтримку медіа у

прифронтових територіях. Редакції, що працюють у центральних, північних та західних регіонах України, все частіше стикаються зі зменшенням обсягів донорської допомоги та побоюються повної її втрати. На нашу думку, проєктне фінансування є найпростішим та найшвидшим способом залучення коштів, проте його адміністрування вимагає значних зусиль та часу, що сприяє емоційному вигоранню команди та створює атмосферу нестабільності. Ризик втрати фінансування також пов'язаний із загостренням конкуренції на грантовому ринку. До боротьби за грантові кошти долучилися не лише незалежні медіа, а й редакції, що до повномасштабної війни працювали за іншими бізнес-моделями, включаючи деякі олігархічні медіахолдинги. Проте, на сьогодні частка недонорських надходжень становить лише 10-20% від бюджету видань. Як зазначає експерт дослідження Олег Горобець, навіть тим редакціям, які мають досвід залучення рекламних та інших комерційних надходжень, поки що складно повністю покривати свої витрати без грантової підтримки [12].

Сьогодні діяльність воєнних кореспондентів чітко котролюється необхідністю знайти баланс між конституційним правом на свободу слова та захистом інформаційної безпеки держави, що опинилася перед загрозою зовнішньої агресії. Аналіз законодавчого поля свідчить про наявність низки обмежень, спрямованих на запобігання розголошенню інформації, здатної завдати шкоди обороноздатності країни та поставити під загрозу життя військовослужбовців і цивільного населення. Зокрема, Наказ Головнокомандувача ЗСУ чітко визначає перелік даних, заборонених до публікації, що включає в себе інформацію про дислокацію військових об'єктів, переміщення військової техніки та особового складу, плани бойових операцій, а також будь-які матеріали, що містять пропаганду або виправдання дій агресора. Водночас, українське законодавство гарантує захист прав журналістів, які працюють в зоні бойових дій. Закон №7367 від 1 серпня 2022 року, імплементуючи європейські стандарти захисту прав журналістів, передбачає обов'язкове страхування життя та здоров'я медійників, а також забезпечення їх

засобами індивідуального захисту. Проте, слід зазначити, що механізми моніторингу виконання цих норм залишаються недостатньо чіткими та ефективними, що потребує подальшого вдосконалення законодавчої бази та практики її застосування. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колаборацію діяльність» №5144 від 24.02.2021 криміналізує інформаційну співпрацю з державою-агресором, встановлюючи покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 12 років [9]. Обмеження стосуються і поширення інформації про переміщення зброї та військової техніки. Закон України «Про несанкціоноване поширення інформації про засоби протидії Російській агресії» передбачає кримінальну відповідальність за публікацію таких даних, якщо вони не були офіційно оприлюднені уповноваженими державними органами [10]. В контексті формування єдиної інформаційної політики та протидії ворожій пропаганді рішенням Ради Національної безпеки і оборони запроваджено телевізійний марафон «Єдині новини», що централізує інформаційний простір країни та забезпечує оперативне донесення до населення перевіреної інформації з офіційних джерел.

Незважаючи на законодавчі гарантії свободи слова та захисту прав журналістів, практика функціонування медіа в умовах воєнного стану виявляє низку системних проблем, що потребують детального аналізу та вирішення. Однією з ключових проблем є недостатня координація та комунікація між журналістами та органами військового та цивільного управління. На сьогоднішньому етапі ми можемо вказувати на наявність певних суперечностей у ставленні до журналістської діяльності з боку різних державних інституцій. Це проявляється, зокрема, у відсутності єдиних стандартів доступу до інформації та акредитації ЗМІ в зоні бойових дій.

Відсутність уніфікованих протоколів взаємодії між журналістами та представниками влади призводить до неоднозначного трактування норм законодавства та породжує колізії на практиці. Наприклад, різні військові адміністрації демонструють діаметрально протилежні підходи до обсягів

інформації, що надається журналістам, зокрема, щодо деталей обстрілів, їх наслідків та географічної прив'язки. Така варіативність ускладнює роботу медіа та підвищує ризик ненавмисного розголошення інформації, чутливої для національної безпеки.

Проблематика акредитації ЗМІ в зоні бойових дій також залишається актуальною, що зумовлено не лише неузгодженістю дій органів військово-політичного керівництва, а й потенційними зловживаннями з боку окремих журналістів, що дискредитує професійну спільноту в цілому та підриває довіру до неї.

Зростання інформаційного шуму, поширення емоційно забарвленої та неперевіреної інформації, а також поляризація суспільства ускладнюють процес формування об'єктивної картини подій та ведуть до розколу суспільства на ізольовані «нформаційні бульбашки», де люди споживають лише ту інформацію, яка підтверджує їхні погляди та переконання. Розвиток нових медіа та комунікаційних технологій радикально змінив ландшафт журналістики, особливо в умовах збройного конфлікту. З одного боку, нові технології надають журналістам безпрецедентні можливості для оперативного збору, обробки та поширення інформації в режимі реального часу, дозволяючи їм бути в епіцентрі подій та інформувати аудиторію з «перших вуст». З іншого боку, вони створюють нові виклики, пов'язані з поширенням дезінформації, маніпуляцій та пропаганди, що ускладнює завдання журналістів щодо перевірки фактів та дотримання стандартів об'єктивності та неупередженості. Соціальні мережі, блоги та інші онлайн-платформи стали потужним інструментом для поширення інформації, забезпечуючи прямий зв'язок між журналістами та аудиторією, однак їх використання також супроводжується певними ризиками, пов'язаними з анонімністю, поширенням ненависницьких висловлювань («хейт-спіч»), тролінгом та кібербулінгом. Гібридний підхід, що лежить в основі російської інформаційної агресії, поєднує в собі елементи кібервійни, психологічних операцій та пропаганди, що має на меті

дестабілізувати українське суспільство, підірвати його єдність та створити сприятливі умови для подальшої агресії.

Однією з найбільших проблем залишається прагнення до оперативності в будь-який спосіб, що обумовлене високою конкуренцією на медіаринку та бажанням редакцій бути першими у висвітленні подій. У цій гонці за швидкістю журналісти інколи нехтують професійними стандартами, що негативно впливає на якість контенту. Особливо гостро ця проблема проявляється в контексті конкуренції між професійними медіа та анонімними Telegram-каналами, які також позиціонують себе як джерела новин на локальному або національному рівні. На відміну від журналістів, що працюють у легальних медіа та дотримуються професійних стандартів, анонімні Telegram-канали не переймаються якістю інформації та не проводять фактчекінгу. Їхнє головне завдання – залучити якнайбільше переглядів та підписників, навіть якщо для цього доводиться поширювати неперевірені чутки, фейки та маніпуляції. Професійні медіа, прагнучи утримати лідерські позиції на регіональному ринку, змушені підлаштовуватися під такі «правила гри» та також вдаватися до «хайпу», щоб не втратити аудиторію. В умовах повномасштабної війни це призводить до зниження якості чутливого контенту, коли журналісти, прагнучи випередити конкурентів, публікують неперевірену інформацію, незаблюрені фото та відеоматеріали, не маркують контент належним чином. Така конкуренція значно викривлює роботу медіа та негативно впливає на інформаційний простір в цілому. Замість того, щоб зосередитися на якісній журналістиці, фактчекінгу та аналітиці, редакції змушені брати участь у «гонці» за увагу аудиторії, що призводить до поширення неперевіреної інформації та зниження рівня довіри до медіа. За спостереженнями експерта дослідження Media Development Foundation Андрія Боборикіна, парадигма дистрибуції контенту суттєво не змінилася протягом 2023 року порівняно з 2022 роком, коли медіа активно адаптувалися до нових реалій воєнного часу. Якщо у 2022 році спостерігався різкий ріст попиту на оперативні новини через мінливу ситуацію на фронті, то у 2023 році відбулася

плавна нормалізація та звикання до «hard news». Проблеми з дистрибуцією контенту залишаються актуальними і у 2024 році. Серед них слід виділити перешкоджання з боку платформ, зокрема Meta, кібератаки на сайти та соціальні мережі з боку росії, а також блокування доступу до Telegram на тимчасово окупованих територіях, що обмежує доступ до аудиторії та ускладнює поширення інформації.

Отже, журналістика в умовах збройного конфлікту постає як складне, динамічне та багатогранне явище, та стикається з численними викликами, пов'язаними з інформаційною війною, пропагандою, цензурою та загрозами безпеці журналістів. В цих умовах особливого значення набувають здатність української журналістики ефективно виконувати свою соціальну місію в умовах гібридної війни, що потребує подальшого зміцнення незалежності медіа, розвитку медіаграмотності, вдосконалення механізмів перевірки фактів та забезпечення безпеки журналістів.

1.2 Міжнародний та український досвід висвітлення воєнних конфліктів: компаративний аналіз

Війна в Україні загострила увагу до проблематики дослідження миру та конфліктів, зокрема, через призму медіа. Традиційно роль «гарної» журналістики полягає в наданні громадськості достовірної та неупередженої інформації, необхідної для прийняття усвідомлених рішень. Проте, навіть за сприятливих умов дотримання високих професійних стандартів є непростим завданням, а в суспільстві, охопленому збройним конфліктом, журналісти стикаються з додатковими труднощами та викликами.

Війна у В'єтнамі (1955-1975) стала переломним моментом у історії військової журналістики. Вперше журналісти отримали відносну свободу дій та можливість оперативно висвітлювати події з поля бою. Це призвело до появи «ефекту CNN» – явища, коли медіа починають відігравати ключову роль у

формуванні громадської думки та впливати на політичні рішення. Однак, війна у В'єтнамі також продемонструвала небезпеку маніпуляцій та пропаганди, як з боку держави, так і з боку самих журналістів.

Війна в Перській затоці (1991) стала прикладом «війни в прямому ефірі». Завдяки супутниковим технологіям, глядачі в усьому світі могли спостерігати за бойовими діями в режимі реального часу. Це призвело до посилення ролі телебачення та появи феномену «embedded journalism», коли журналісти працюють безпосередньо у військових підрозділах. Однак, така практика викликала критику через можливу втрату журналістами об'єктивності та залежність від військових.

Війна в Іраку (2003-2011) продемонструвала зростання ролі інтернету та соціальних мереж у висвітленні воєнних конфліктів. Блогери та громадянські журналісти стали важливими джерелами інформації, часто оминаючи цензуру та офіційні канали. Однак, це також призвело до поширення дезінформації та пропаганди, що ускладнило процес верифікації фактів.

Війна в Сирії (з 2011) є прикладом конфлікту, де журналісти стикаються з надзвичайними ризиками та обмеженнями. Багато ЗМІ змушені працювати в підпіллі, а журналісти стають жертвами викрадень, тортур та вбивств. Війна в Сирії також продемонструвала важливість міжнародної співпраці та солідарності у захисті журналістів та свободи слова.

Дослідження практик висвітлення воєнних конфліктів в Україні та світі актуалізує питання співвідношення між необхідністю оперативного інформування громадськості, захистом національної безпеки та дотриманням професійних стандартів журналістики, що обумовлено геополітичним контекстом, характером конфлікту та медійним ландшафтом. В атмосфері страху, пропаганди та інформаційних маніпуляцій, коли конфронтуючі сторони прагнуть встановити контроль над медіа та використати їх для досягнення власних цілей, журналісти змушені працювати в умовах підвищеного ризику та постійного тиску.

Належні підходи та методи журналістики, орієнтованої на висвітлення конфліктів, дозволяють медіа надавати аудиторії більш повну, об'єктивну та достовірну інформацію про події, сприяючи деескалації напруги та пошуку шляхів мирного врегулювання. Ключовими принципами «гарної» журналістики в умовах конфлікту є точність, неупередженість, збалансованість та відповідальність. Поєднання цих принципів формує надійність медіа як джерела інформації, що в свою чергу визначає рівень довіри аудиторії. Довіра – це найцінніший капітал для будь-якого медіа, особливо в період конфлікту. Втрата довіри означає втрату аудиторії та впливу, що робить подальшу діяльність медіа безглуздою. Така довіра є багатовимірним конструктом, що ґрунтується на низці взаємопов'язаних факторів: професіоналізм, етична стійкість, незалежність, прозорість.

Норвезький соціолог Йохан Ґальтунг, один із засновників дисципліни дослідження миру та конфліктів, разом з колегою Марі Руге, критикував традиційні підходи до висвітлення конфліктів у медіа, вказуючи на тенденцію західних журналістів фокусуватися на ескалації та насильстві, ігноруючи при цьому аспекти примирення та пошуку мирних рішень. Ґальтунг пропонував концепцію «журналістики миру», яка б сприяла деескалації конфлікту та налагодженню діалогу між сторонами [19, с. 259-272]. Проте, український контекст демонструє певну обмеженість цієї концепції. В умовах неспровокованої агресії та окупації частини території, ідея "миру за будь-яку ціну" сприймається як неприйнятна та шкідлива, а патріотична позиція українських журналістів, що відстоюють право на суверенітет та територіальну цілісність, може розглядатися як відхід від принципів об'єктивності та неупередженості з точки зору деяких західних дослідників. Сам Ґальтунг, аналізуючи глобальні медіа тренди, констатував домінування «журналістики війни», яка концентрується на висвітленні насильства, руйнувань та інших негативних наслідків збройних конфліктів [19, с. 259-272].

Український дослідник С. Штурхецький розвиває цю думку, стверджуючи, що в умовах війни журналіст ризикує стати інструментом

маніпуляції та пропаганди. Він підкреслює відсутність чітких етичних орієнтирів та «правил гри» в інформаційному протистоянні, де журналісти можуть бути використані для поширення дезінформації, проведення шпигунських операцій або навіть перетворені на заручників [14].

У своїй вагомій праці, присвяченій специфіці журналістської діяльності в умовах конфліктів, Росс Говард сформулював низку ключових обов'язків, які покликані направляти роботу журналістів, що висвітлюють збройні протистояння та соціальні конфлікти [4]. Ці обов'язки, що виходять за межі традиційного розуміння журналістської етики, акцентують увагу на необхідності глибокого розуміння конфлікту, його причин та наслідків, а також на відповідальності журналістів за об'єктивне та неупереджене висвітлення подій. Серед них:

- обов'язок зрозуміти конфлікт,
- обов'язок чесно висвітлювати,
- обов'язок висвітлювати передумови та причини конфліктів,
- обов'язок представляти людську сторону,
- обов'язок висвітлювати зусилля щодо досягнення миру,
- обов'язок визнавати свій вплив.

Ці обов'язки актуалізують дискусію щодо оптимальних підходів до висвітлення конфліктів, серед яких можна виділити два основні: «вбудована журналістика» та «журналістика на відстані».

«Вбудована журналістика» передбачає безпосередню участь журналістів у військових операціях та має глибоке історичне коріння. Ще у XIX столітті, під час Кримської війни, британський фотограф Роджер Фентон супроводжував британські війська, документуючи їх побут та бойові дії. У XX столітті, під час В'єтнамської війни, «вбудована журналістика» набула широкого розповсюдження, надаючи можливість журналістам передавати оперативну інформацію з місця подій. Проте, такий підхід має ряд обмежень. Дослідження Howard Kurtz показали, що «вбудовані» журналісти часто піддаються «ефекту

гомогенності групи», переймаючи цінності та світогляд військових, з якими вони працюють, що може призводити до втрати об'єктивності та некритичного ставлення до інформації.

«Журналістика на відстані» є альтернативою «вбудованій журналістиці» і ґрунтується на аналізі даних з відкритих джерел, свідчень очевидців та офіційних повідомлень. Цей підхід набув популярності у XXI столітті, з розвитком інтернет-технологій та соціальних мереж. Одним з прикладів є робота журналістів-розслідувачів Bellingcat, які використовують методи OSINT (Open Source Intelligence) для аналізу конфліктів в Сирії, Україні та інших країнах. «Журналістика на відстані» дозволяє зберігати незалежність та об'єктивність, але ускладнює доступ до оперативної інформації та створює виклики щодо її верифікації.

Сучасний медіаландшафт, що функціонує в умовах гібридних війн та інтенсивного інформаційного протистояння, вимагає переосмислення традиційних підходів до висвітлення збройних конфліктів. Український досвід, що формується з 2014 року під впливом російської агресії, демонструє відхід від класичних моделей «вбудованої журналістики» та «журналістики на відстані» на користь нової, гібридної парадигми. Ця парадигма характеризується синтезом різних методів збору та поширення інформації, що дозволяє журналістам оперативно реагувати на мінливі обставини конфлікту та задовольняти різноманітні інформаційні потреби аудиторії. Ключові риси гібридної моделі висвітлення конфліктів в Україні:

1. Мультиплатформеність: журналісти одночасно працюють на різних платформах – від традиційних ЗМІ (телебачення, радіо, преса) до онлайн-медіа та соціальних мереж.

2. Мобільність: журналісти поєднують роботу «на передовій» з аналітичною діяльністю «в тилу», забезпечуючи комплексне висвітлення конфлікту.

3. Громадянська журналістика: активне залучення громадян до процесу збору та поширення інформації через соціальні мережі та інші інструменти.

4. Тісна співпраця з військовими та громадськими організаціями: забезпечує доступ до ексклюзивної інформації, але потребує ретельного дотримання етичних стандартів та запобігання маніпуляціям.

Проте, гібридна модель висвітлення конфліктів має ряд викликів:

1. Фізична безпека журналістів: робота в зоні бойових дій пов'язана з високим ризиком для життя та здоров'я. За даними Національної спілки журналістів України, станом на листопад 2024 року, під час виконання професійних обов'язків загинуло вже 48 українських та іноземних журналістів.

2. Інформаційна війна та пропаганда: російська пропаганда активно використовує дезінформацію, маніпуляції та фейкові новини для спотворення реальності та підриву довіри до українських медіа.

3. Психологічне навантаження та емоційне вигорання: журналісти, що висвітлюють війну, постійно стикаються зі стресом, горем та втратами, що може негативно впливати на їхній психічний стан.

В умовах гібридних війн, які характеризуються розмиванням ліній фронту та інтенсифікацією інформаційного протистояння, ці виклики набувають нової гостроти.

Уніфікація процедур акредитації журналістів в зонах бойових дій є глобальною тенденцією, спрямованою на забезпечення безпеки медійників та регулювання доступу до інформації. Проте, конкретні механізми акредитації демонструють значну варіативність. В Ізраїлі, наприклад, акредитація від IDF (Israel Defense Forces) передбачає не лише ідентифікацію журналіста, але й підписання угоди про дотримання ряду правил, включаючи обмеження на висвітлення певних тем та узгодження матеріалів з військовою цензурою. Подібні практики спостерігаються і в інших країнах, де держава прагне зберегти контроль над інформаційним простором в умовах конфлікту. В Україні, навпаки, система акредитації є більш ліберальною, що надає

журналістам більшу свободу дій, але водночас посилює ризики для їхньої безпеки.

Етичні аспекти висвітлення воєнних конфліктів регулюються низкою міжнародних документів, таких як «Declaration of the Rights and Responsibilities of Journalists» (Munich, 1971) та «Guidelines for Covering Armed Conflicts» (International Federation of Journalists, 2014). Ці документи підкреслюють важливість дотримання принципів правдивості, точності, неупередженості, гуманізму та поваги до жертв конфлікту. В Україні активну роль в просуванні етичних стандартів журналістики відіграють громадські організації, такі як IMI (Інститут масової інформації) та «Детектор медіа». Проте, в умовах війни журналісти часто стикаються з дилемами, пов'язаними з необхідністю балансувати між інтересами національної безпеки та правом громадськості на інформацію.

Війна в Україні стала каталізатором для розвитку інноваційних підходів у журналістиці. Активне використання соціальних мереж українськими журналістами для поширення інформації та комунікації з аудиторією є ще однією характерною рисою вітчизняного медійного ландшафту. Це відкриває нові можливості для оперативного висвітлення подій, але водночас ставить виклики щодо перевірки фактів та боротьби з дезінформацією. Зіткнувшись з безпрецедентними викликами, українські медіа активно освоюють нові технології та інструменти, щоб ефективно інформувати світ про події в країні, протидіяти пропаганді та зберігати зв'язок з аудиторією.

1. Сила візуального: дрони та 360° відео

Використання дронів для зйомки бойових дій та наслідків руйнувань стало однією з візитівок української воєнної журналістики. Завдяки дронам-камікадзе**,** які широко використовуються як ЗСУ, так і російськими військами, війна в Україні набула нового, безпрецедентного виміру. Журналісти отримали можливість фіксувати перебіг бойових дій з висоти пташиного польоту, демонструючи масштаби руйнувань та наслідки обстрілів з унікальної перспективи.

Ще одним інноваційним підходом є використання 360° відео, що дозволяє глядачеві «зануритися» в атмосферу подій та самостійно обирати ракурс перегляду. Наприклад, проєкт «Окупована Херсонщина» від «Суспільного» дає можливість віртуально побувати на звільнених територіях та побачити наслідки російської окупації.

2. Інтерактивність та аналітика: карти, таймлайни, бази даних

Для кращого розуміння складної динаміки конфлікту українські медіа активно використовують інтерактивні карти та таймлайни**.** Наприклад, проєкт «DeepStateMAP» відстежує лінію фронту та зміни на мапі бойових дій в режимі реального часу. Інтерактивні карти дозволяють візуалізувати перебіг конфлікту, аналізувати його етапи та прогнозувати подальший розвиток подій.

Також створюються спеціалізовані бази даних, що містять інформацію про загиблих військових, цивільних жертв, руйнування інфраструктури та воєнні злочини. Наприклад, проєкт «Меморіал» збирає історії загиблих українських воїнів, а проєкт «Tribunal for Putin» документує воєнні злочини російської армії в Україні.

3. Оперативність та доступність: мобільні додатки та чат-боти

В умовах війни оперативність і доступність інформації мають критичне значення. Українські медіа розробляють спеціалізовані мобільні додатки та чат-боти, що надають можливість отримувати сповіщення про повітряну тривогу, знаходити найближчі укриття, отримувати інформацію про гуманітарну допомогу та евакуацію. Наприклад, додаток «Повітряна тривога» інформує користувачів про небезпеку в режимі реального часу, а чат-бот «єДопомога» допомагає знайти тимчасове житло, транспорт та іншу допомогу.

4. Нові медіа та імерсивні технології

Українські журналісти активно експериментують з новими медіа та імерсивними технологіями, такими як віртуальна реальність (VR) та доповнена реальність (AR). Ці технології дозволяють створювати більш емоційно насичений та захоплюючий контент, що допомагає глядачеві глибше проникнути в атмосферу подій. Наприклад, проєкт «The War in Raqqa» від

журналістів «The New York Times» використовує VR для відтворення битви за звільнення міста Ракка від ІДІЛ. В Україні також з'являються подібні проєкти, що дозволяють глядачам «побачити війну на власні очі».

Висвітлення збройних конфліктів завжди пов’язане з високим рівнем ризику та вимагає від журналістів не лише професіоналізму, а й високого рівня відповідальності. Наприклад, події на Курщині додають до цього комплексу викликів нові нюанси, пов’язані з особливостями геополітичної ситуації та невизначеністю на фронті (Таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Рекомендацій для журналістів, які висвітлюють події на Курщині

Аспект	Рекомендації	Додаткові нюанси щодо Курщини
Правові аспекти	Дотримання українського законодавства та міжнародного гуманітарного права. Оцінка ризиків незаконного перетину кордону. Використання інформації з обмеженим доступом лише за умови суспільної необхідності.	Особлива увага до міжнародного права з огляду на транскордонний характер конфлікту. Консультація з юристами щодо можливих правових наслідків.
Безпека	Ретельна оцінка ризиків для життя та здоров'я. Дослідження регіону та його географії. Обережність щодо місцевого населення. Забезпечення автономності та медичної підготовки. Захист особистих даних та обладнання. Страхування. План комунікації.	Врахування динамічної військової ситуації та ризику потрапляння в зону активних бойових дій. Співпраця з військовими та правоохоронними органами України для отримання інформації про безпечні маршрути та місця.
Взаємодія з військовими	Дотримання вимог наказу Головнокомандувача ЗСУ №73. Використання акредитації при ЗСУ. Обмеження розголошення інформації, що може зашкодити операціям Збройних сил.	Акцентувати на необхідності постійного оновлення інформації про зміни в наказах та вимогах. Бути готовим до змін у планах роботи внаслідок зміни військової ситуації.
Етичні аспекти	Збереження нейтральності та об'єктивності. Співпраця з іншими медіа. Захист джерел інформації. Увага до наслідків публікацій для цивільного населення.	Особлива увага до етичних аспектів при висвітленні гуманітарної ситуації та долі цивільного населення. Уникання поширення неперевіреної інформації та фейків.

	Використання коректної термінології.	
Додаткові аспекти	Співпраця з місцевими громадами. Психологічна підготовка. Юридична підтримка.	Співпраця з місцевими громадами, які можуть надати важливу інформацію про ситуацію на місцях. Підтримка психолога для подолання стресу, пов’язаного з роботою в екстремальних умовах.

Війна в Україні не лише змінила медіаландшафт, але й актуалізувала питання гендерної рівності в журналістиці. Жінки, як суб'єкти та об'єкти медіа, розвивають унікальну роль у висвітленні збройних конфліктів. Їхній досвід, емоційна інтелігентність та здатність до співпереживання не дозволили їм створити глибокі та багатошарові репортажі, які виходять за межі традиційних новинних форматів. Дослідження демонструють, що попри зростання кількості жінок в медіапросторі, їх роль у висвітленні збройних конфліктів залишається амбівалентною: з одного боку, вони вносять унікальний внесок у розуміння війни, з іншого – стикаються з гендерними стереотипами та дискримінацією, що обмежує їхні професійні можливості.



Рис. 1.2.1. Скриншот з сайту Інститут масової інформації.

За даними IMI (2024), повномасштабне вторгнення Росії в Україну призвело до регресу в сфері гендерної рівності в медіа. Якщо у 2021 році на жінок припадало 30% усіх експертних коментарів, то на початку 2024 року – лише 17%. Аналогічна тенденція спостерігається і щодо представленості жінок як героїнь матеріалів. Це свідчить про те, що в умовах війни жінки часто залишаються «невидимими» для медіа, їх голос і досвід не отримують належної уваги.

Український досвід висвітлення війни, що поєднує в собі риси безпрецедентної гнучкості та адаптивності до умов повномасштабного збройного конфлікту, з інноваційним використанням технологічних інструментів для протидії пропаганді та оперативного інформування, формує унікальний прецедент в історії глобальної журналістики. Цей досвід, насичений драматизмом і героїзмом, не лише розширює розуміння ролі медіа в епоху гібридних війн, але й ставить перед науковцями низку актуальних питань, що потребують ґрунтовного вивчення та аналізу. Зокрема, подальші дослідження мають бути зосереджені на вивченні впливу війни на трансформацію медіаландшафту, еволюцію журналістських стандартів та розробку ефективних стратегій захисту журналістів в умовах інформаційного протистояння.

Розділ 1 цієї роботи заглиблюється в теоретичні основи журналістської діяльності в умовах військових конфліктів, досліджуючи, як функціонують медіа в Україні під час повномасштабної війни з Росією. Зрозуміло, що війна, яка принесла стільки горя та руйнувань, також стала каталізатором глибоких перетворень у журналістській професії. Українські журналісти змушені були адаптуватися до нових реалій, що включають не лише прямі фізичні загрози, але й безпрецедентний тиск інформаційної війни, розв'язаної Російською Федерацією. Ця війна, що поєднує в собі елементи кібервійни, психологічних операцій та пропаганди, вимагає від журналістів надзвичайної професійної витримки, вміння критично мислити та дотримуватися етичних норм, адже саме вони опинилися на передовій боротьби за правду та протидії дезінформації.

Водночас, війна завдала нищівного удару по фінансовій стабільності медіа, призвела до психологічного виснаження журналістів, втрати досвідчених кадрів та необхідності адаптації до нових форматів роботи, що ускладнює виконання журналістами своєї соціальної місії. Незважаючи на те, що українське законодавство гарантує свободу слова та захист прав журналістів, практика його застосування виявляє низку проблем. Потребують удосконалення механізми взаємодії між медіа та органами влади, уніфікація процедур акредитації та запобігання зловживанням.

Дослідження міжнародного досвіду висвітлення воєнних конфліктів демонструє різноманіття підходів та актуалізує дискусію щодо оптимальних стратегій журналістської діяльності в умовах війни. При цьому український досвід формує нову, гібридну парадигму, що характеризується поєднанням різних методів збору та поширення інформації, активним використанням технологій та тісною співпрацею з військовими та громадськими організаціями. Війна в Україні стала потужним поштовхом для розвитку інноваційних підходів в журналістиці. Журналісти активно використовують дрони, 360° відео, інтерактивні карти, мобільні додатки та імерсивні технології, які дозволяють їм оперативно та ефективно інформувати аудиторію, протидіяти пропаганді та зберігати зв'язок зі світом.

Важливим є й гендерний аспект журналістської діяльності в умовах війни. Війна загострила проблему гендерної нерівності в медіа, що потребує подальших досліджень та впровадження механізмів забезпечення рівних можливостей для жінок-журналістів. Отже, війна в Україні не лише змінила медіаландшафт, але й актуалізувала питання професійної етики, безпеки журналістів та ролі медіа в суспільстві, що знаходиться в стані військового конфлікту. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення впливу війни на трансформацію медіаландшафту, еволюцію журналістських стандартів та розробку ефективних стратегій захисту журналістів в умовах гібридної війни.

РОЗДІЛ 2
ЖУРНАЛІСТ НА ПЕРЕДОВІЙ: ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ «СУСПІЛЬНЕ ЗАПОРІЖЖЯ»)

2.1 Запорізькі журналісти на лінії вогню: реалії роботи в умовах повномасштабної війни

Російська агресія проти України, що розпочалася у 2014 році з анексії Криму та розпалювання збройного конфлікту на Донбасі, з самого початку набула гібридного характеру, поєднуючи в собі елементи конвенційної війни з політичними маніпуляціями, економічним тиском та інформаційними атаками. Особливо гостро ця гібридна стратегія проявилася у Запорізькому регіоні, який, опинившись на лінії фронту, перетворився на арену жорсткої боротьби не лише за територію, а й за свідомість людей.

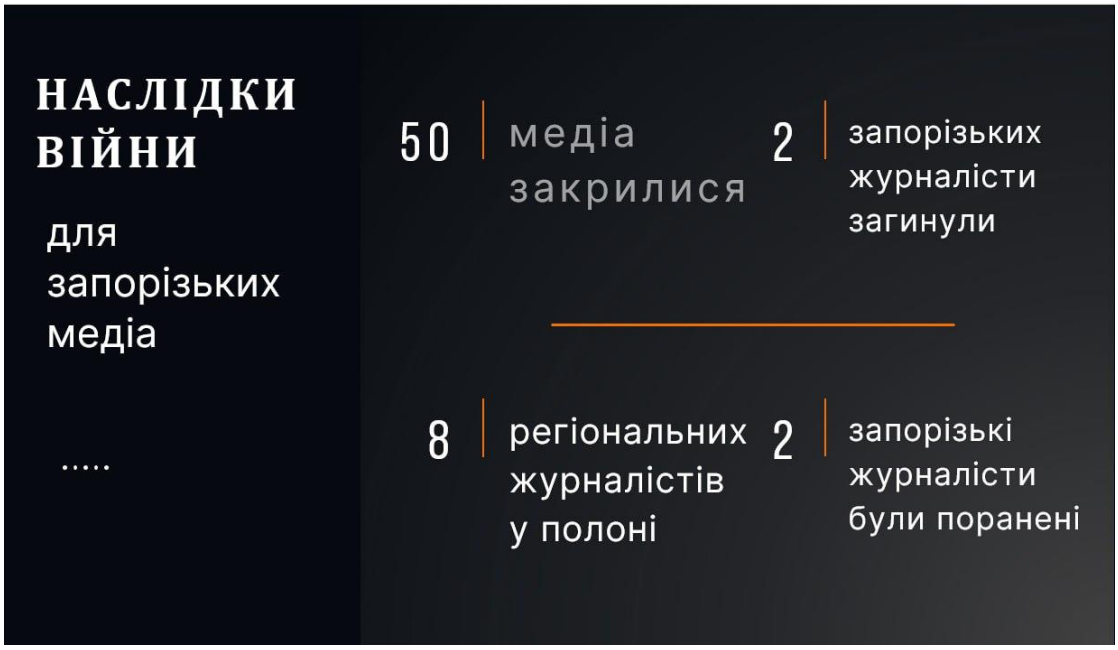


Рис. 2.1.1. Наслідки війни для запорізьких медіа.

Повномасштабна війна на території України кардинально змінила життя та роботу журналістів, особливо в прифронтових зонах. Запоріжжя, яке знаходиться поряд із зоною активних бойових дій, стало важливим

інформаційним хабом, але для місцевих журналістів це також означало постійне перебування на лінії вогню.

Журналісти Запоріжжя, опинившись в епіцентрі цієї боротьби, змушені були працювати в умовах постійної небезпеки, інформаційного протистояння та психологічного тиску. Вони стали свідками трагічних подій, фіксували злочини агресора, доносили до світу правду про війну, демонструючи при цьому мужність, професіоналізм та відданість своїй справі. У цих умовах журналістика перетворюється на місію, яка вимагає мужності, витривалості та неймовірної відповідальності. Ризикуючи життям, журналісти забезпечують інформаційну прозорість, допомагаючи суспільству не лише зрозуміти масштаби трагедії, але й на власному прикладі демонструють реалії журналістської роботи під час повномасштабної війни, тим самим показують цінність здобутої інформації.

Повсякденні небезпеки

Робота журналіста в умовах війни – це постійний ризик. Поруч можуть вибухати снаряди, знищуватися інфраструктура, а поява ворожих дронів може бути непередбачуваною. Запорізькі журналісти намагаються фіксувати важливі події – евакуацію людей, наслідки обстрілів, руйнування міст, проте небезпека перетворюється на їхній повсякденний супутник.

Виклики для об'єктивності

В умовах війни об'єктивність і точність інформації набувають особливої ваги. У Запоріжжі журналісти часто працюють з обмеженими ресурсами, обставинами, коли більшість зв'язку з зонами бойових дій порушена або відсутня. Завданням кожного репортера стає забезпечення достовірності, навіть коли отримання фактів чи підтвердження інформації потребує значних зусиль. Окрім того, боротьба за об'єктивність у медіа-сфері стає все складнішою: журналісти мають враховувати пропагандистські загрози з боку ворога і працювати над тим, щоб не стати частиною інформаційного фронту.

Використання нових технологій

Запорізькі журналісти активно використовують нові технології для висвітлення війни. Відео, фото, прямі трансляції, дрони – ці інструменти дозволяють фіксувати події в реальному часі, не завжди можливо безпосередньо перебуваючи в небезпечних зонах. Завдяки цифровим технологіям, навіть якщо кореспонденти не можуть бути фізично на місці, вони мають змогу отримати доступ до інформації, яка може змінити сприйняття подій у світі.

Психологічна травма та підтримка колег

Психологічна складова роботи журналіста на війні також є важливим аспектом. Спостереження за руйнуванням, смерть та стражданням стають важким тягарем для кожного працівника ЗМІ. Посттравматичний стресовий розлад — це не рідкість серед запорізьких журналістів, і хоча вони отримують певну допомогу від колег та організацій, ці навантаження залишають свій слід. У таких умовах взаємопідтримка є критично важливою. Колеги, редактори, місцеві медіа-організації працюють як єдине ціле, намагаючись допомогти один одному психологічно і навіть матеріально, аби зберегти стабільність в команді.

Важливість роботи журналістів для суспільства

Журналісти Запоріжжя стали невід'ємною частиною війни, виконуючи не лише свою професійну роль, а й важливу громадянську місію. Вони документують історію, захищають правду і є важливою ланкою між тими, хто на передовій, і тими, хто в тилу. Їхня робота — це не просто повідомлення про обстріли чи перемоги на фронті, але й спосіб показати людські долі, відображення стійкості та мужності людей, що борються за свою країну.

Напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, увечері 24 лютого 2022 року, на всіх платформах суспільного мовника та обласних телеканалів із долученням провідних місцевих сайтів та друкованих медіа мав відбутися спільний марафон «Кордон: рівень безпеки». Цей марафон, покликаний був проаналізувати стан оборони та готовність регіону до можливого вторгнення. Проте, ранок 24 лютого довів, що рівень безпеки для жителів Запоріжжя, і відповідно, для медійної спільноти, виявився нульовим.

Аналіз стану телевізійного мовлення в Запорізькому регіоні дає підстави говорити про суттєві трансформації, що відбулися під впливом повномасштабної війни. На сьогодні в Запоріжжі функціонують лише два повноцінних телеканали: «Суспільне Запоріжжя» та МТМ.

Цікаво простежити еволюцію муніципального телеканалу МТМ, який після ребрендингу кілька років тому взяв назву «Телеканал Z», але в березні 2022 року змушений був змінити свій логотип знову на МТМ через асоціацію літери Z із символікою російської агресії в Україні. Цей приклад демонструє, як війна вплинула на символічний простір та змусила переглянути значення навіть нейтральних раніше символів.

Інші телеканали Запоріжжя припинили своє мовлення з різних причин. Телеканал «ТВ-5», що належав ПАТ «Запоріжсталь», власником якого, своєю чергою, був «Метінвест» Ріната Ахметова, анулював ліцензію в липні 2022 року. Це рішення, хоч і було очікуваним після заяви Ріната Ахметова про вихід з медійного бізнесу, все ж стало неочікуваним для журналістів регіонального телеканалу, який пропрацював більш ніж 20 років. Наразі телеканал функціонує на менших потужностях під брендом «П'ята редакція» та транслює контент на YouTube-каналі колишнього «ТВ-5».

Ще один запорізький телеканал «ALEX.UA», що пропрацював близько 30 років, припинив мовлення у лютому 2023 року. Цей телеканал належав В'ячеславу Богуслаєву, власнику «Мотор Січ», якого звинувачують у колабораційній діяльності та пособництві державі-агресору. Після оголошення підозри співробітники телеканалу почали масово звільнятися, і на момент припинення мовлення телерадіокомпанія фактично вже не функціонувала.

Дослідження трансформації редакцій «Голос Гуляйпілля» та «Трудова слава» (м. Оріхів) в умовах російсько-української війни виявило ключові аспекти їх адаптації:

1. технологічний (перехід до мультиплатформеного сторітелінгу, використання цифрових інструментів: «Голос Гуляйпілля», наприклад,

активно використовує свою сторінку у Facebook для поширення новин та комунікації з читачами),

2. змістовний (фокус на висвітленні воєнних дій та їх наслідків, виконання функції «четвертої влади»),
3. соціальний (підтримка морального духу громади, консолідація зусиль, протидія дезінформації),
4. професійну (забезпечення безпеки журналістів, збереження редакційної незалежності. В ніч проти 12 жовтня, внаслідок російського авіаудару по Запоріжжю, пошкоджень зазнала редакція газети «Голос Гуляйпілля». Для видання «Голос Гуляйпілля» це вже другий вимушений переїзд редакції у нове приміщення).

Війна суттєво вплинула на фінансовий стан запорізьких медіа. Здебільшого вони виживають за рахунок грантової підтримки. Як зазначав в інтерв'ю ІМІ Ерік Бринза, головний редактор inform.zp.ua, з початком війни основним джерелом фінансування їхнього проєкту стала саме грантова допомога.

Деякі проєкти продовжують отримувати фінансування від власників, які мали певні політичні інтереси до війни.

Трансформація діяльності «Суспільного Запоріжжя» в умовах повномасштабної війни є показовим прикладом адаптації регіональних медіа до нових інформаційних реалій. З початком російської агресії команда «Суспільного Запоріжжя» здійснила оперативну переорієнтацію своєї роботи, змістивши фокус на висвітлення воєнних подій, надання актуальної інформації та підтримку морального духу населення.

Ця трансформація включала в себе кілька ключових аспектів:

1. Інтенсифікація ефірного мовлення: перехід на двогодинний цикл випусків новин забезпечив оперативне інформування аудиторії про розвиток подій в регіоні та країні.

2. Розширення репортерської діяльності: створення спецрепортажів з прифронтових населених пунктів дозволило донести до глядачів реальну картину подій та показати героїзм захисників України.
3. Запуск нових проєктів: цикл матеріалів «Прифронтове інтерв'ю"» висвітлює історії звичайних людей, які роблять свій внесок у перемогу, демонструючи стійкість та незламність українського народу.
4. Створення аудіоконтенту: подкаст «Моя історія війни» дає голос тим, хто пережив окупацію, втратив дім або близьких, документуючи свідчення про злочини російських військ.
5. Виробництво документальних фільмів: цикл «Герої» розповідає про людей, які працюють в тилу задля наближення перемоги, підкреслюючи важливість їх внеску в загальну справу.
6. Фіксація воєнних злочинів: журналісти «Суспільного Запоріжжя» документують злочини російської армії, збираючи свідчення та докази для подальшого притягнення винних до відповідальності.
7. Інформування про соціальні та гуманітарні питання: надання інформації про допомогу для внутрішньо переміщених осіб, про життя в прифронтових містах та селах, про комунальні та соціальні послуги.

Таким чином, «Суспільне Запоріжжя» в умовах війни перетворилося на важливий інформаційний хаб, що забезпечує населення регіону достовірною інформацією, підтримує моральний дух та сприяє згуртуванню суспільства. Реалізація різноманітних проєктів, орієнтованих на різні аудиторії, дозволяє ефективно доносити інформацію та формувати громадську думку. Фіксація воєнних злочинів та висвітлення гуманітарних проблем є важливим внеском у боротьбу за правду та справедливість.

До повномасштабного вторгнення в регіоні спостерігалася значна перевага російських телеканалів та інтернет-ресурсів, які формували спотворену картину дійсності та пропагували проросійські погляди. За даними моніторингу громадської організації «Телекритика», проведеного у 2014 році, частка російських телеканалів в Запорізькій області сягала 70%, що значно

перевищувало середній показник по Україні. Після початку повномасштабної війни ситуація кардинально змінилася, оскільки, українська влада заблокувала мовлення російських телеканалів, а доступ до багатьох російських інтернет-ресурсів був обмежений. Проте, російська пропаганда продовжує проникати в інформаційний простір регіону через соціальні мережі та анонімні Telegram-канали.

Одним з ключових викликів для «Суспільне Запоріжжя» стала інформаційна блокада та домінування російських наративів. Інформаційна війна, що розгорнулася на території Запорізького регіону з початком російської агресії у 2014 році, стала невід'ємною складовою гібридної війни, спрямованої на дестабілізацію ситуації, підрив довіри до української влади та поширення проросійських наративів. Запорізькі журналісти опинилися на передовій цієї війни, змушені протидіяти інформаційним атакам, фейкам та маніпуляціям, водночас працюючи в умовах постійної небезпеки та ризику для життя.

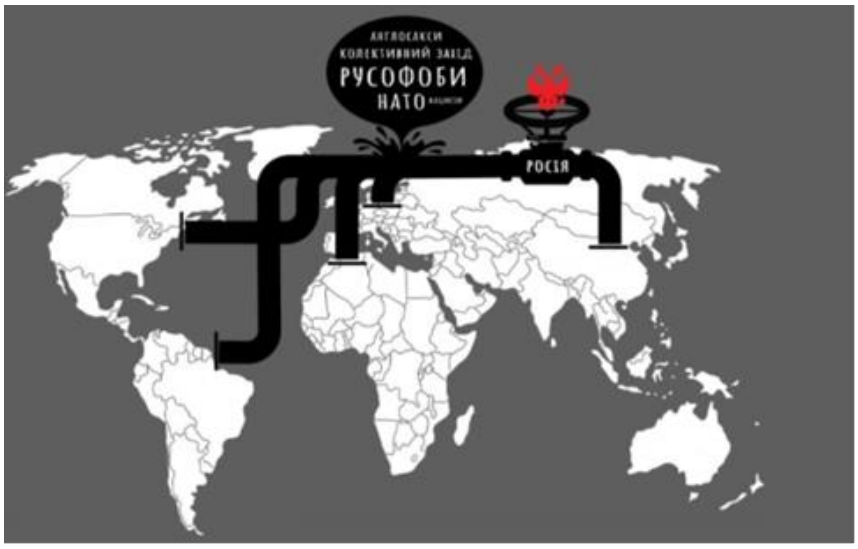


Рис. 2.1.2. Російська токсична пропаганда.

Скориставшись утвореним внаслідок військової агресії медійним вакуумом на окупованих територіях та послабленням позицій українських медіа в обласному центрі, російські окупанти активно впроваджують власні наративи в інформаційний простір Запорізького регіону. Витіснивши проукраїнські редакції та заблокувавши мовлення українських ЗМІ, вони

отримали безперешкодний доступ до регіонального медіаринку, що дозволило їм ефективно поширювати пропаганду та маніпулювати громадською думкою. Аналіз ключових наративів російської пропаганди в Запорізькій області дає змогу виявити низку характерних тем та методів, що використовуються для створення спотвореної картини дійсності:

1. Міф про «іноземних найманців»: російська пропаганда активно поширює інформацію про нібито велику кількість іноземних найманців, які воюють на боці України в Запорізькій області. Цей наратив має на меті применшити професіоналізм ЗСУ та виправдати ракетні обстріли цивільних об'єктів, які росіяни цинічно називають «законними цілями».

2. Перекладання відповідальності за руйнування на українську ППО: ще один поширений наратив російської пропаганди полягає в тому, що руйнування та жертви серед мирного населення Запоріжжя є наслідком невдалої роботи української ППО, а не ракетних ударів РФ. Цей наратив має на меті зняти з Росії відповідальність за воєнні злочини та перекласти її на Україну.

3. Створення ілюзії «неймовірних успіхів» російської армії: російські медіа регулярно повідомляють про нібито «успіхи» російської армії на запорізькому напрямку, при цьому ігноруючи реальний стан справ та не надаючи жодних доказів. Цей наратив має на меті підтримувати бойовий дух російських військ та деморалізувати українське населення.

4. Демонізація українців та звинувачення їх у «тероризмі»: російська пропаганда активно формує образ «ворога» в особі українців, звинувачуючи їх у «тероризмі» та «диверсіях». Будь-який прояв проукраїнської позиції трактується як «зрада» та «загроза для «русского мира»». Для підсилення цього наративу використовуються фейкові історії про сховища зброї на цивільних об'єктах та «публічні депортації» мешканців окупованих територій.

5. Маніпуляції навколо Запорізької АЕС: російська пропаганда намагається переконати аудиторію в тому, що Запорізька АЕС є «власністю РФ», а Україна своїми «провокаціями» створює ядерну загрозу. Цей наратив

має на меті виправдати окупацію АЕС та перекласти відповідальність за можливу катастрофу на Україну.

6. Створення ілюзії «процвітання» на окупованих територіях: російські ЗМІ формують уявлення про нібито «покращення» та «процвітання» на окупованих територіях, приховуючи реальний стан справ – розграбування підприємств, руйнування інфраструктури та порушення прав людини. Підміна понять («націоналізація» замість «рейдерство») використовується для легітимізації дій окупаційної влади та створення ілюзії законності.

Попри значні зусилля запорізьких журналістів щодо адаптації до нових умов та виконання своєї професійної місії в умовах війни, вони стикаються з низкою системних проблем, що перешкоджають їх роботі та обмежують доступ громадськості до інформації. Однією з найбільш гострих проблем є криза комунікації з обласною військовою адміністрацією (ОВА). Аналіз конкретних кейсів демонструє наявність проблем у взаємодії між медіа та різними гілками влади: обласною військовою адміністрацією (ЗОВА), міською радою та місцевими органами самоврядування.

Показовим прикладом провалу в комунікації ЗОВА з журналістами є висвітлення масованого обстрілу українських міст 29 грудня 2023 року. Запоріжжя, де загинуло дев'ять осіб, стало другим за кількістю жертв після Києва. Проте, запорізькі журналісти змушені були чекати кілька годин на офіційну інформацію про наслідки обстрілу, тоді як в інших містах влада оперативно інформувала громадськість про ситуацію.

Хоча міська рада демонструє більш відкритий підхід до комунікації з медіа, журналісти відзначають проблему формальних відповідей на запити оскільки, часто відповіді не містять конкретної інформації та фактично є прихованими відмовами. Для боротьби з такою практикою журналісти планують залучати медіаюристів для аналізу відповідей та оприлюднювати випадки порушення закону про доступ до публічної інформації.

Яскравим прикладом нерозуміння ролі журналістів та їх прав є ситуація в Воздвижівській громаді, де посадовці чинили тиск на журналістку Запорізького

центру розслідувань Анну Лєвєнцову та змусили її видалити записи інтерв'ю. Цей випадок демонструє необхідність проведення навчальних програм для посадовців місцевого самоврядування щодо принципів взаємодії з медіа та дотримання закону про доступ до інформації. Крім того, випадок із перешкоджанням роботі журналістки Ельміри Шагабудтдинової в Запоріжжі висвітлює проблему нерозуміння ролі медіа та прав журналістів навіть з боку деяких громадян.

Зокрема, 29 вересня 2024 року Шагабудтдинова приїхала на місце влучання російських КАБів у приватному секторі Запоріжжя, щоб зафіксувати наслідки російської атаки. Проте, місцеві мешканці почали перешкоджати їй знімати, звинувачуючи журналістів у тому, що вони «лише заважають і атаки здійснюються саме через них». В результаті жінка викликала поліцію, проте навіть після приїзду патруля мешканці продовжували перешкоджати роботі журналістки. Лише після публічного розголосу та звернення представниці ІМІ до пресслужби поліції було відкрито кримінальне провадження за фактом перешкоджання законній професійній діяльності журналістів (ч.1 ст.171 ККУ).

В той час, як запорізькі журналісти стикаються з проблемами комунікацією рівня failed, комунальні медіа демонструють типову для них тенденцію до «передозування» посадовцями у новинах, що може свідчити про використання медіаресурсу для піару місцевої влади. Така практика висвітлення діяльності влади в комунальних медіа потребує критичного осмислення. Хоча інформування про роботу місцевих органів влади є важливою функцією медіа, надмірне зосередження на діяльності посадовців та відсутність критичного аналізу можуть свідчити про використання медіа як інструменту пропаганди та маніпуляції.

Російська агресія становить серйозну загрозу для життя та безпеки журналістів в Запоріжжі, оскільки, знаходиться поблизу лінії фронту, що робить його вразливим до обстрілів та ракетних ударів з боку російських військ. Журналісти, які працюють у місті або виїжджають на прифронтові території, наражаються на ризик потрапити під обстріл, отримати поранення

або загинути. Крім того, сьогодні є ризик присутності диверсійно-розвідувальних груп, що змушує працювати в умовах постійного ризику, стикаючись з обстрілами, викраденнями та іншими формами насильства.

За даними Інституту масової інформації (IMI), станом на листопад 2024 року, внаслідок російської агресії загинули 76 медійників. Серед них – як журналісти, які виконували свої професійні обов'язки, так і ті, хто взяв до рук зброю та став на захист Батьківщини. Зокрема, на фронті загинули троє медійники із Запоріжжя:



Рис. 2.1.3. Фото з соціальних мереж Миколи Оранського.

Микола Оранський – військовий, колишній інженер телевізійної студії hromadske, загинув 22 березня 2024 року під час виконання бойового завдання під Роботиним у Запорізькій області.



Рис. 2.1.4. Фото з фейсбук-сторінки Олега Шемчук.

Олег Шемчук – запорізький журналіст-розслідувач, який воював у лавах ЗСУ, зник безвісти 15 вересня 2022 року під час виконання бойового завдання поблизу Бахмута та був визнаний загиблим 3 квітня 2024 року.



Рис. 2.1.5. Фото з фейсбук-сторінки Олени Якінуної (дружини.)

Редактор **Олег Якунін** загинув у Волноваському районі в березні 2022 року.

Щонайменше 10 журналістів із Запорізької області перебувають у російському полоні. З російського полону до України 18 жовтня в межах обміну повернувся військовослужбовець, журналіст і правозахисник Максим Буткевич, котрий став другим українським журналістом, який був звільнений з російського полону у 2024 році.

Крім того, багато журналістів отримали поранення під час виконання своїх професійних обов'язків. Так, у квітні 2024 року внаслідок російських обстрілів Харкова та Запоріжжя поранення отримали щонайменше четверо журналістів. У Запоріжжі 5 квітня поранення дістали журналістка ТСН каналу 1+1 Кіра Овес та власна кореспондентка Укрінформу Ольга Звонарьова.

Напружена робота запорізького журналіста Данила Леховіцера, головного редактора видання «Заборона», на фронті інформаційної війни отримала трагічне підтвердження восени 2023 року. Перебуваючи у рідному місті під час чергової російської атаки, він опинився в епіцентрі подій, зазнавши серйозних наслідків обстрілу. Ракета влучила в будинок, де він перебував, частково зруйнувавши будівлю та заблокувавши журналіста на третьому поверсі. Цей інцидент став яскравим свідченням небезпеки, з якою стикаються українські журналісти, які висвітлюють події війни.

Російський обстріл Оріхова в серпні 2023 року завдав нищівного удару по українській журналістиці. Серед постраждалих – Оксана Бровко, директорка Асоціації регіональних видавців України. Втрата житла та особистих речей стала болючим ударом для неї, проте ще більшою втратою є знищення її рідного дому, який був не лише житлом, а й частиною її професійної ідентичності.

Багато українських журналістів, серед яких запорізькі медійники Яков Носков, Богдан Василенко, Герман Дубінін та Ігор Гур'єв, зробили свідомий вибір – залишити редакторські крісла і взяти до рук зброю. Ці професіонали, що колись розповідали історії, тепер самі стали частиною історії, захищаючи свою країну на фронті. Їхні колеги, залишившись у тилу, продовжують підтримувати їх, донатять на ЗСУ і з нетерпінням чекають на їхнє повернення до мирного життя.

Незважаючи на тисячу днів повномасштабної війни, запорізькі медіа продовжують працювати, незважаючи на постійні обстріли, DDoS-атаки та погрози. Завдяки мережі медіабаз, які надають журналістам підтримку, захист та необхідні ресурси, медійний простір міста залишається живим і динамічним. Відкриття нових проєктів, таких як «Відбудова Запоріжжя» та SODA, є яскравим свідченням адаптації та стійкості запорізьких журналістів навіть у найскладніших умовах, їхні тексти стають основою для розслідувань злочинів, їхні фото виставками їздять по Європі й навіть потрапляють у кліпи Pink Floyd.

Робота журналістів у прифронтових регіонах України є не менш небезпечною, ніж на лінії вогню. Журналісти, як українські, так і міжнародні, які відвідували прифронтові регіони України, щоб висвітлювати конфлікт, часто опиняються в дуже небезпечному та непередбачуваному середовищі. Наприклад, у Миколаївській області до звільнення Херсона 11 листопада 2022 року доступ до деяких населених пунктів був заборонений з міркувань як особистої безпеки репортерів, так і збереження інформаційної тиші. У березні 2022 року автомобіль швейцарського журналіста Гійома Бріке розстріляли російські військові неподалік села Водяно-Лорине Миколаївської області [7], а французькі журналісти, які висвітлювали події в Україні, під час прямої трансляції у студію зафільмували ракетний удар у Краматорську 2 січня [15].

Внаслідок російської агресії постраждали не лише журналісти, а й редакції ЗМІ. Так, у Запоріжжі частково було зруйновано редакцію релокованого з Мелітополя РІА «Південь». Крім того, російські окупанти продовжують чинити тиск на журналістів РІА «Мелітополь», які змушені були залишити окуповану територію. У квітні 2024 року окупанти через Telegram-канал «Новий Мелітополь. Запорізька область» вимагали від адміністраторів видання здатися в полон, в той же час, журналістка РІА «Мелітополь» Анастасія Глуховська вже вісім місяців перебуває в російському полоні.



Рис. 2.1.7. Медійники беруть захисне обладнання на Медіабазі Запоріжжя.



Інформаційний простір регіону характеризується високим рівнем фрагментації та поляризації. Значна частина населення має обмежений доступ до об'єктивної інформації через пошкодження інфраструктури та інформаційні атаки. Окрім висвітлення бойових дій та їх наслідків, журналісти опиняються на передовій гуманітарної кризи, що розгортається в регіоні. Особливого значення набуває гуманітарна комунікація**,** спрямована на інформування населення про доступну допомогу, координацію дій гуманітарних організацій та залучення громадськості до процесу надання та отримання допомоги. В умовах Запорізького регіону, що перебуває в зоні активних бойових дій, роль місцевих ЗМІ у цьому процесі є визначальною.

Запорізькі журналісти, опинившись на передовій інформаційної війни, щодня стикаються з небезпечними викликами. Працюючи в умовах постійних обстрілів, вони стають свідками жахливих наслідків російської агресії. Їхні репортажі – це не просто новини, а голос правди, який розбиває ворожу пропаганду і доносить до світу всю жорстокість війни.

Рис. 2.1.6. Українські журналісти в російському полон.

Водночас, запорізькі журналісти є не лише хронікерами подій, а й активними учасниками процесу об'єднання українського суспільства. Вони співпрацюють з волонтерами, військовими, місцевою владою, створюючи єдиний фронт проти ворога. Їхні матеріали інформують, надихають і мобілізують людей на допомогу тим, хто найбільше її потребує.

Однак, робота запорізьких журналістів пов’язана з величезними ризиками. Постійний страх за власне життя, обмежені ресурси, тиск з боку окупантів – це лише деякі з проблем, з якими вони стикаються щодня. Незважаючи на це, вони продовжують виконувати свою місію, доводячи, що журналістика – це не просто професія, а справжнє служіння своєму народу.

Запорізька журналістська спільнота стала символом незламності духу і прикладом для наслідування для всіх українців. Їхні історії надихають і об’єднують людей по всьому світу, демонструючи, що навіть у найскладніші часи людяність і співчуття залишаються найсильнішими зброями.

Таким чином, війна в Україні призвела до значних трансформацій медіаландшафту Запорізького регіону. Зменшення кількості телеканалів, фінансова нестабільність, кадрові проблеми – це лише деякі з викликів, з якими стикаються запорізькі медіа. Проте, попри всі труднощі, вони продовжують виконувати свою важливу соціальну функцію, інформуючи населення та сприяючи формуванню громадської думки в умовах війни.

2.2 «Гарячі точки»: специфіка роботи журналістів у зоні бойових дій

Запорізькі журналісти чи не щодня висвітлюють новини із зони бойових дій на найгарячіших напрямках. Це ті території, де існує реальна загроза ескалації насильства, що ставить під загрозу життя та безпеку людей, зокрема журналістів. Робота в таких умовах є надзвичайно складною та небезпечною, саме тому значно зростають вимоги до професійної діяльності, фізичної підготовки та психологічної стійкості журналістів.

Ризики для безпеки

Журналісти, які працюють у зонах бойових дій, піддаються численним фізичним небезпекам, таким як обстріли, вибухи мін, обрушення будівель та можливість бути захопленими в полон. Для зниження ризиків журналісти працюють у складі команди, вибирають захисне спорядження (бронежилети, каски, радіостанції) та підтримують особливих заходів безпеки. Важливим є також планування маршрутів, орієнтація на безпечні зони та постійний моніторинг ситуації.

Моральні та етичні виклики

Журналісти в таких умовах часто стикаються з важкими етичними дилемами. Вони повинні прийняти рішення про те, як висвітлити трагедії, зберігаючи баланс між вагою донести правду та повагу до людських трагедій. Це публікації фотографій та відеоматеріалів, які можуть створити сцени насильства або смерті. Журналістам важливо не порушувати права людей, не використовувати їх зацікавлення як засіб шоку, при цьому не приховувати важливу інформацію.

Об'єктивність і нейтральність

В умовах війни або конфлікту важливо підтримувати об’єктивність та нейтральність, незважаючи на емоційне навантаження та власне сприйняття ситуації. Журналістам необхідно уникати спотворення фактів, після маніпуляції або однобічності.

Психологічні виклики

Робота в таких умовах вимагає значних психологічних ресурсів. Журналісти часто стають свідками насильства, манітарних катастроф, гуманності цивільних осіб, що може мати тривалий психологічний ефект. Посттравматичний стрес, депресії, емоційне підвищення — це реальні загрози для журналістів, які працюють на передовій. Важливою є підтримка з боку колег та професійна допомога для подолання психоемоційних станів.

Інформаційна безпека та технології

Журналісти в «гарячих точках» повинні бути обізнаними не тільки з політичними і соціальними аспектами конфлікту, але й з технічними засобами інформаційної безпеки. Це включає захист від кіберзагроз, які можуть спричинити потік важливої інформації, а також використання новітніх технологій для передачі новин у реальний час. Наприклад, журналісти можуть використовувати дрони для зйомки з висоти.

Залучення до гуманітарної діяльності

В зонах бойових дій журналісти можуть не тільки висвітлювати події, але й активно брати участь у гуманітарних місіях. Це може бути доставка допомоги в зоні, де немає доступу до медичних і продовольчих ресурсів, або співпраця з міжнародними організаціями, щоб забезпечити розширення важливої інформації про гуманітарну діяльність.

Юридичні та міжнародні норми

Журналісти в зонах бойових дій мають захист, передбачений міжнародним правом, зокрема міжнародними гуманітарними конвенціями, які зобов'язують сторони конфлікту не нападати на цивільних осіб, зокрема на журналістів. Протест в реальності цей захист часто руйнується, і журналісти стикаються із загрозою арешту, нападу, а іноді й насильницькими діями.

Комунікація з місцевими жителями

Журналісти повинні комунікувати з місцевим населенням для отримання достовірної інформації. У той же час вони мають підтримувати нейтральність,

аби не стати ціллю для різних сторін конфлікту. Це також вимагає певної делікатності у взаємодії.

Оперативність та адаптація

У зоні бойових дій журналістам часто доводиться працювати в умовах надзвичайної непередбачуваності. Це вимагає здатності швидко адаптуватися до змінної ситуації, працювати під тиском і в умовах обмежених ресурсів. Крім того, оперативність у наданні новин може стати критично важливою для безпеки місцевих жителів. Робота журналістів у «гарячих точках» є виключно складною і ризикованою, однак їхня роль в оперативному інформуванні суспільства, висвітленні правди та допомоги в гуманітарній діяльності.

В умовах війни інформація – це зброя, неправильне використання інформації може призвести до реальних людських жертв. Саме тому пункт 11 статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість регулювання роботи медіа та обмеження поширення певної інформації.

3 лютого 2024 року набули чинності зміни до наказу №73 Головнокомандувача ЗСУ «Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» [11]. Ці зміни, спрямовані на спрощення доступу акредитованих журналістів до роботи в зоні бойових дій, водночас чіткіше регламентують правила перебування та роботи медіа в таких зонах, розподіляючи їх на «зелену», «жовту» та «червону». Ключовими новаціями є:

1. *Спрощення доступу до «жовтої» зони.* Раніше робота в «жовтій» зоні (території поблизу лінії фронту) була можлива лише в супроводі пресофіцера. Зміни до наказу передбачають можливість роботи в цій зоні без супроводу, але в межах погодженого маршруту та на підставі заяви, що розглядається не більше трьох днів.

2. *Дозвіл на роботу в «червоній» зоні.* До цього робота в «червоній» зоні (безпосередньо на лінії фронту) була заборонена. Нова редакція наказу

дозволяє роботу в цій зоні за певних умов: наявності спеціального дозволу від командувача відповідного угруповання військ та супроводу пресофіцера.

3. *Чіткий розподіл зон доступу.* Наказ детально визначає, які території належать до «зеленої», «жовтої» та «червоної» зон, що сприяє прозорості та передбачуваності умов роботи журналістів.

Зміни до наказу №73 мають на меті спростити роботу журналістів в зоні бойових дій та забезпечити більш ефективну взаємодію між ЗМІ та військовими. Проте, важливо пам'ятати про необхідність дотримання правил безпеки та інформаційної гігієни під час висвітлення воєнних подій. Зміни до наказу №73 також передбачають перевірку відзнятого в «червоній» зоні матеріалу на предмет наявності інформації, яка не підлягає розголошенню.

Алгоритм дій для роботи в «червоній» зоні

1. **Подання запиту.** Журналісти, які планують працювати в «червоній» зоні (безпосередньо на лінії фронту), повинні звернутися до Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ або Управління преси та інформації Міноборони із запитом про дозвіл на роботу в конкретному місці та час.

2. **Розгляд запиту.** Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ або Управління преси та інформації Міноборони розглядають запит та подають клопотання до відповідного командування.

3. **Ухвалення рішення.** Остаточне рішення щодо допуску журналістів ухвалює командир бригади, на території відповідальності якої знаходиться запитана локація.

4. **Отримання дозволу та супроводу.** У разі позитивного рішення журналісти отримують дозвіл на роботу в «червоній» зоні та їм забезпечується супровід пресофіцера.

5. **Перевірка матеріалів.** Після зйомки матеріалу в «червоній» зоні він підлягає перевірці на предмет наявності інформації, яка не підлягає розголошенню.

Алгоритм дій для роботи в «жовтій» зоні

1. **Подання повідомлення.** Журналісти, які планують працювати в «жовтій» зоні (території поблизу лінії фронту), повинні повідомити пресофіцера відповідного Оперативно-стратегічного угруповання військ (ОСУВ) про свої плани роботи в конкретному місці та час.

2. **Отримання підтвердження.** Пресофіцер розглядає повідомлення та надає підтвердження про можливість роботи в зазначеному місці та час.

3. **Робота без супроводу.** Журналісти можуть працювати в «жовтій» зоні без супроводу пресофіцера, але в межах погодженого маршруту.

4. **Робота з супроводом.** Якщо журналісти планують працювати з військовими або на військових об'єктах у «жовтій» зоні, вони повинні отримати дозвіл та супровід пресофіцера.

Особливості роботи журналістів, які постійно живуть у «жовтій» зоні

1. Журналісти, які мають акредитацію ЗСУ і працювали в «жовтій» зоні раніше, можуть працювати у власному місті без узгодження з пресофіцером.

2. Якщо планується переміщення між локаціями «жовтої» зони, необхідно узгодити маршрут з пресофіцером.

Дії у разі недопуску до «жовтої» зони

1. Звернутися до контактних осіб у військовій адміністрації та ОСУВ, яких було попередньо повідомлено про приїзд.

2. У разі невирішення проблеми – звернутися до Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ або Управління преси та інформації Міноборони.

Процедура отримання інтерв'ю з військовими

1. Журналісти повинні звернутися до прямого командира військовослужбовця, з яким планують провести інтерв'ю.

2. Термін розгляду запиту – до п'яти діб.

Важливі аспекти

1. Акредитація ЗСУ видається на термін до 12 місяців.

2. Прескарта ЗСУ дозволяє журналістам вільно пересуватися в комендантську годину в зоні бойових дій, але не в тилу.

3. У разі недопуску або інших порушень прав журналістів слід звертатися до Управління зв'язків з громадськістю ЗСУ або Управління преси та інформації Міноборони.

Дотримання цих алгоритів допоможе журналістам ефективно та безпечно працювати в зоні бойових дій, дотримуючись при цьому вимог законодавства та правил взаємодії з військовими. Проте, робота журналіста в зоні бойових дій вимагає не лише професійних навичок та відданості своїй справі, а й особливої уваги до питань безпеки. Ризики для життя та здоров'я в таких умовах зростають в рази, тому журналісти повинні бути готові до небезпечних ситуацій та вміти адекватно на них реагувати. За верифікованими даними НСЖУ та Міжнародної федерації журналістів, серед загиблих – 18 медійників і медійниць, які виконували професійні обов’язки; 9 медійників і медійниць –



цивільних жертв; 75 представників і представниць ЗМІ, які мобілізувалися для захисту України у лавах Сил оборони України. Станом на 29 вересня 2024 року від початку повномасштабного вторгнення рф на територію України окупанти вбили щонайменше 102 медійників. З початку повномасштабного вторгнення Росія скоїла 664 злочинів (станом на жовтень 2024 року) проти журналістів та медіа в України.

Рис. 2.2.1. Злочини РФ проти медіа та журналістів в Україні.

Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, а саме право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Водночас, ця ж стаття містить обмеження цього права в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Перелік інформації, розголошення якої може призвести до обізнаності противника про дії Збройних Сил України, інших складових сил оборони, негативно вплинути на хід виконання завдань за призначенням під час дії правового режиму воєнного стану визначено Додатком 2 наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 03.03.2022 № 73.

За вчинене в умовах воєнного стану несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань передбачено кримінальну відповідальність відповідно до статті 114-2 ККУ. У спільній заяві Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та представників ЗМІ від 27.04.2022 р. було визначено строки, після спливу яких дозволяється оприлюднення окремої інформації:

– журналісти можуть збирати інформацію на місці ведення бойових дій відразу після ворожих обстрілів;

– оприлюднення зроблених фото та відео дозволяється по завершенню 12 годин для військових об'єктів;

– через 3 години – для цивільних об'єктів;

– військовим адміністраціям рекомендовано надавати більше інформації медіа про руйнування, спричинені діями ворога, не пізніше ніж 1 день після події.

Журналістська діяльність в умовах збройного конфлікту – це не просто професія, а місія, що вимагає від медійників не лише оперативності та професіоналізму, а й глибокого розуміння етичних аспектів. Висвітлення воєнних подій має відбуватися з урахуванням чутливості теми, поваги до прав людини та дотримання інформаційної гігієни, що є собливо актуальним для журналістів, які працюють безпосередньо в зоні бойових дій, де ризики та етичні дилеми постають ще гостріше:

1. *Вміння відчувати момент.* Не завжди людина готова говорити про свої переживання відразу після травматичної події. Інколи варто дати час на опрацювання емоцій та перенести інтерв'ю на пізніше. Важливо також забезпечити комфортні умови для розмови та дати особі можливість самій визначити час, місце та обставини інтерв'ю.

2. *Уникати зайвих обіцянок та порожніх слів.* Не варто обіцяти допомоги, яку не можливо надати, або апелювати до абстрактних понять справедливості. Замість цього краще зосередитися на активному слуханні та фіксації розповіді людини. Якщо журналіст знає, де постраждалий може отримати реальну допомогу, варто надати йому контакти відповідних організацій чи волонтерів.

3. *Фокусуватися на почуттях та досвіді людини.* Завдання журналіста – передати почуття та досвід постраждалого, а не аналізувати чи оцінювати його ситуацію.

4. *Дати людині можливість вільно висловитися.* Не варто розпочинати інтерв'ю з чітко сформульованих запитань. Краще дати людині можливість спочатку вільно розповісти про свої переживання, а вже потім ставити запитання, які допоможуть розкрити її історію.

5. *Планувати інтерв'ю заздалегідь.* Перед інтерв'ю журналіст повинен чітко розуміти, яку саме інформацію він хоче отримати та як її можна

використати для висвітлення теми. Важливо також враховувати психологічний стан співрозмовника та уникати запитань, які можуть його травмувати.

6. *Співпереживати, але зберігати професійну дистанцію.* Журналіст повинен вміти співпереживати герою інтерв'ю, але при цьому не втрачати професійної об'єктивності та не вдаватися до зайвої емоційності.

7. *Вміти працювати з власними емоціями.* Інтерв'ю з постраждалими від війни можуть бути емоційно важкими для самих журналістів. Важливо навчитися контролювати власні емоції та не допускати професійного вигорання.

8. *Висвітлювати не лише негатив, а й позитивні історії.* Війна – це не лише трагедія та страждання. Важливо показувати історії мужності, героїзму та солідарності, які надихають та дають надію.

Завдяки новим викликам, що постали перед Україною під час початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 році і їх трансформацією за останні два роки, Україна здобула досвід, який варто враховувати у подальшому. Зокрема робота журналістів на лінії зіткнення, в умовах правового режиму воєнного стану, продемонструвала комплекс питань, які потребують впровадження журналістських стандартів та професійної етики, а також наявність практичного досвіду журналістів, який надалі можуть використати інші журналісти, які будуть працювати на територіях збройних конфліктів та війн. Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році призвело до продовження трансформації умов та обставин ведення гібридної війни, у якій активніше використовуються ЗМІ та журналісти. Наявність таких сучасних та популярних джерел інформації, як соціальні мережі та опублікування у них журналістських матеріалів ставлять додаткове питання про необхідність напрацювання журналістських стандартів та правил професійної етики в умовах дії правового режиму воєнного стану. Саме завдяки їм інформація поширюється швидше та без попередньої перевірки. Дотримання журналістських стандартів і правил професійної етики в умовах воєнного стану стосуються не тільки журналістів, які працюють на лінії зіткнення і

прифронтових територіях, а й журналістів, які, перебуваючи в тилу, здійснюють підготовку матеріалів, пов’язаних з тематикою воєнного стану, забезпечуючи реалізацію принципу свободи слова.

2.3 Протидія тиску та контроль інформаційного простору

В умовах війни журналісти Запоріжжя стикаються з тиском як з боку ворога, так і з боку власної держави. Російська пропаганда намагається використати медіа для дестабілізації ситуації в регіоні, поширення дезінформації та панічних настроїв. Водночас, обмеження свободи слова, введені воєнним станом, та прагнення влади контролювати інформаційний простір також створюють перешкоди для об'єктивного висвітлення подій.

Військова цензура, що є необхідним заходом в умовах воєнного стану, вступає в суперечність з деякими фундаментальними принципами журналістики, такими як баланс думок, об'єктивність та неупередженість. Журналісти змушені балансувати між необхідністю дотримуватися цензурних обмежень та прагненням надавати аудиторії достовірну та повну інформацію.

Війна актуалізує питання перегляду та адаптації професійних стандартів журналістики. Стандарт «баланс думок», наприклад, може бути недоцільним в умовах, коли одна зі сторін конфлікту є агресором та поширює брехню і пропаганду. Натомість, на перший план виходять такі стандарти, як точність, оперативність, верифікація інформації та захист національних інтересів.



Рис. 2.3.1. Скриншот з сайту Центр прав людини ZMINA.

В умовах воєнного стану в Україні спостерігається обмеження свободи слова, зокрема, щодо поширення інформації, пов’язаної з ходом бойових дій. Ці обмеження, хоча й виправдовуються необхідністю забезпечення національної безпеки, часто призводять до невизначеності щодо того, яка інформація може бути оприлюднена. Існує ризик зловживання цими обмеженнями для приховування важливої інформації та маніпуляцій з громадською думкою.
В умовах війни журналісти Запоріжжя мають усвідомлювати свою підвищену відповідальність за наслідки своєї роботи. Самоцензура, що ґрунтується на глибокому розумінні контексту та потенційних ризиків, стає невід'ємною складовою професійної етики.

Журналісти, що працюють в зоні бойових дій, повинні приділяти особливу увагу забезпеченню власної безпеки. Це включає в себе цифрову гігієну, психологічну стійкість та дотримання правил фізичної безпеки в умовах війни.

Проблему обмеження свободи слова під час воєнного стану підняла Голова Комітету з питань інтеграції України до ЄС Іванна Климпуш-Цинцадзе. Вона звернула увагу на те, що звіт Європейської Комісії в рамках Пакету Розширення 2024 вказує на наявність в Україні серйозних проблем у сфері демократичних свобод, зокрема свободи слова. Климпуш-Цинцадзе наголосила на необхідності дотримання балансу між забезпеченням національної безпеки та гарантуванням права на свободу слова.

«Ми мали би звернути особливу увагу тому, що звіт визнає, що попри обмеження, які накладаються правовим режимом воєнного стану, одночасно, далеко не всі обмеження, які на сьогодні діють, є обґрунтованими. І якщо минулого року з точки зору свободи слова йшлося про необхідність повернення до плюралістичного ландшафту медійного після завершення дії воєнного стану, то на сьогодні нам вже рекомендують цей підхід змінити і вже зараз, під час воєнного стану повертатися до свободи слова, до свободи медіа. Забезпечити, щоби в Україні стали неприпустимими випадки переслідувань і тиску на

журналістів, на представників громадянського суспільства», – сказала голова Комітету.



Найбільші загрози свободі слова та роботі журналістів в сьогоднішньому медіапросторі такі: фізичні загрози чи загроза життю, пов’язані із роботою в зоні бойових дій (67%), зменшення фінансування ЗМІ (55%), цензура з боку органів влади (47%) та низький рівень кваліфікації журналістів (45%).

Рис. 2.3.2. Скриншот з сайту Центр прав людини ZMINA.

У разі, коли журналісту погрожують, найважливіший мотив для оприлюднення – це важливість інформації для суспільства (82%). Одначе, погрози можуть спрацювати, оскільки 45% опитаних говорять, що реалістичність погроз та ступінь можливої шкоди можуть впливати на рішення про публікацію інформації, а також рівень безпеки сім’ї (39%). Ще для 31% одним із вирішальних мотивів для оприлюднення певної інформації є її корисність для держави

Обмеження свободи слова, накладені вимогами воєнного часу, будуть достатньо швидко припинені після закінчення війни, зокрема і через тиск країн Заходу. Також є сподівання на те, що безальтернативність європейської та євроатлантичної інтеграції після війни матиме конкретні вимоги стосовно свободи ЗМІ та реформ у галузі медіа.

Законопроект №10242, який передбачає посилення кримінальної відповідальності за розголошення конфіденційної інформації з публічних реєстрів, є яскравим прикладом законодавчої ініціативи, яка суттєво звужує простір для свободи слова в Україні. Цей законопроект викликав широку дискусію серед журналістів, правозахисників та громадськості загалом, оскільки його реалізація може мати далекосяжні наслідки для розвитку демократичних інститутів та становлення громадянського суспільства в країні.

Законопроект №10242, вводячи жорстку кримінальну відповідальність за поширення інформації з публічних реєстрів, створює безпрецедентні загрози для свободи слова в Україні. Під прикриттям боротьби з «зловживанням даними» цей законопроект перетворює журналістів на мішень, обмежує право громадян на інформацію та підриває довіру до влади. Розмиті формулювання законопроекту створюють значні ризики для довільної інтерпретації та застосування його норм правоохоронними органами, що може призвести до цензури та самоцензури з боку журналістів. Це загрожує перетворити Україну на країну, де свобода слова є лише формальністю, а будь-яка критика влади може розцінюватися як злочин.

Законопроект №10242 характеризується рядом проблемних положень, які суттєво обмежують свободу слова:

1. Розширення кримінальної відповідальності: законопроект значно розширює коло дій, які можуть бути кваліфіковані як кримінальні правопорушення у сфері захисту інформації, створюючи невизначеність і ризики для журналістів.

2. Відсутність захисту журналістських джерел: законопроект не містить ефективних механізмів захисту журналістських джерел, що є прямим порушенням міжнародних стандартів.

3. Суперечність міжнародним стандартам: положення законопроекту суттєво відрізняються від стандартів, закріплених у Європейській конвенції з прав людини та Європейському акті про свободу медіа.

4. Загроза для розслідувальної журналістики: запровадження жорсткої відповідальності за розголошення інформації з публічних реєстрів ускладнює проведення розслідувань корупційних схем та інших злочинів.

Даний законопроект не лише обмежує свободу слова, а й:

1. Підриває боротьбу з корупцією: обмежуючи доступ до інформації про корупційні схеми, законопроект унеможливлює ефективну боротьбу з цим явищем.

2. Сприяє непрозорості влади: створення умов, за яких інформація про діяльність державних органів стає недоступною для громадськості, сприяє непрозорості влади та корупції.

3. Обмежує можливості громадянського суспільства: законопроект ускладнює контроль громадянського суспільства за діяльністю державних органів та обмежує його можливості впливати на політичні рішення.

4. Суперечить міжнародним стандартам: положення законопроекту суттєво відрізняються від стандартів, закріплених у Європейській конвенції з прав людини та Європейському акті про свободу медіа, що підриває імідж України як країни, яка прагне інтегруватися в європейський простір.

Крім того, цей законопроект створює небезпечний прецедент для подальшого обмеження прав громадян та посилення контролю держави над інформаційним простором. Якщо його приймуть, то це може призвести до лавиноподібного звуження свобод і прав українців.

Законопроєкт просувається під виглядом виконання вимог Європейського Союзу, однак його положення суперечать принципам свободи слова, захисту журналістських джерел і викривачів, закріпленим у міжнародних документах, включно з нещодавно ухваленим Європейським актом про свободу медіа**.** Альтернативою цьому законопроекту є вдосконалення механізмів захисту персональних даних, які б не обмежували свободу слова, а забезпечували баланс між приватними інтересами та суспільним інтересом.

Випадки тиску на журналістів зі сторони Офісу президента України також викликають занепокоєння. Зокрема, йдеться про атаки на журналістів

видань «Українська правда», «Наші гроші», Bihus.Info та інших. Ці факти свідчать про необхідність вжиття заходів для захисту журналістів від тиску та переслідувань. Медіарух, об'єднання провідних українських журналістів та експертів медійних організацій, зафіксував численні факти цькування, переслідування та дискредитації представників медіа, які критично висвітлюють діяльність влади.

У заяві Медіаруху наголошується, що кампанія тиску на незалежних журналістів має системний характер і здійснюється за допомогою різноманітних інструментів, включаючи анонімні телеграм-канали, сайти-сміттярки та провокації в реальному житті. Журналістів звинувачують у «зраді національних інтересів», «роботі на ворога», «наркозалежності» та інших проступках, що має на меті підірвати їх репутацію та дискредитувати їхню професійну діяльність.



Рис. 2.3.3. Скриншот з сайту Центр прав людини ZMINA.

Медіарух закликає президента України Володимира Зеленського рішуче засудити кампанію тиску на незалежних журналістів та взяти під особистий контроль розслідування злочинів проти них. Також до реагування закликаються правоохоронні органи та громадянське суспільство.

Голова парламентського комітету з питань свободи слова Ярослав Юрчишин скерував депутатське звернення до Офісу генерального прокурора та Національної поліції з вимогою розслідувати факти тиску на журналістів. Приводом для звернення стала заява видання «Українська правда» про системні

атаки на їхніх журналістів, зокрема на Юрія Ніколова, автора розслідувань про корупцію в Міністерстві оборони.

З останні кейсів, редактор та засновник запорізького видання «Локатор-медіа» Олександр Пилипенко заявив, що ввечері 20 жовтня біля в'їзду до Ужгорода його та колег зупинили співробітники ТЦК. Вони перевірили «Резерв+» і пересвідчилися, що він не перебуває в розшуку, проте після дзвінка попросили журналіста затриматися для «розмови з СБУ».

Ключовим чинником підтримки свободи слова є невтручання держави в діяльність медіа та уникнення будь-яких спроб контролю над інформаційним простором. Незалежні медіа є невід'ємною складовою демократичного суспільства, за яке сьогодні борються українці. Відкрита дискусія, критика влади та громадський контроль є ознаками зрілої демократії та сприяють розвитку держави.

Органи влади повинні неухильно дотримуватися принципів свободи слова та утримуватися від тиску на журналістів. Особливо важливою є підтримка місцевих медіа, які в умовах війни стикаються з численними викликами. Держава має гарантувати їм можливість працювати без втручання та тиску з боку місцевої влади.

Фінансова стабільність є запорукою незалежності медіа. Значна частина експертів вважає, що стабільні джерела фінансування або самоокупність є єдиним реальним способом забезпечити незалежність ЗМІ. Програми фінансування з боку Європейського Союзу та інших донорів можуть стати важливим інструментом підтримки українських медіа в перехідний період.

Попри всі складнощі, журналістика Запоріжжя продовжує виконувати свою важливу місію – інформувати суспільство та формувати громадську думку. Війна стала потужним імпульсом для розвитку нових підходів до журналістської діяльності. Трансформація професії має сприяти підвищенню якості журналістських матеріалів та зміцненню довіри аудиторії. Лише за умови дотримання високих професійних стандартів та етичних принципів

журналістика Запоріжжя зможе ефективно виконувати свою роль в інформаційному просторі регіону та сприяти його розвитку.

2.4 Забезпечення безпеки журналістів: фізичні та цифрові аспекти

Забезпечення безпеки журналістів є критично важливим аспектом роботи медіа, особливо в умовах зростаючої небезпеки для свободи слова та права на інформацію.

Фізична безпека: Фізична безпека журналістів включає всі заходи, що сприяють захисту журналістів під час виконання їхніх професійних обов'язків в реальному світі, особливо у небезпечних зонах (конфлікти, протестні акції, кримінальні ситуації).

Ключові заходи фізичної безпеки:

Навчання та тренінги: Журналісти повинні проходити спеціалізовані тренінги з безпеки, включаючи навички реагування на небезпечні ситуації, правильне поводження з конфліктами та евакуацію.

Захисне обладнання: Використання бронежилетів, касок, захисних окулярів, а також спеціальних засобів для зв'язку та навігації, які допомагають уникнути чи зменшити наслідки фізичних загроз.

Правова підтримка: Журналісти повинні мати доступ до юридичної допомоги у разі неправомірних дій щодо них, наприклад, затримання чи переслідування за їхню професійну діяльність.

Підтримка редакцій та медіаорганізацій: Журналістам потрібна підтримка з боку їхніх медіаорганізацій, включаючи організацію безпечних поїздок до зони конфлікту, а також допомогу в разі фізичних атак.

Цифрова безпека: Цифрова безпека є не менш важливою в сучасному світі, де технології займають важливе місце в журналістській діяльності. Це охоплює захист журналістів від кіберзагроз, таких як хакерські атаки, відстеження, зломи акаунтів, або витік конфіденційної інформації.

Ключові заходи цифрової безпеки:

Шифрування даних: Використання сучасних методів шифрування для захисту електронної пошти, повідомлень та інших комунікацій між журналістами та їхніми джерелами.

Захист акаунтів: Двофакторна аутентифікація для акаунтів в соціальних мережах, електронній пошті та інших платформах. Це допомагає запобігти зломам і крадіжці особистої інформації.

Анонімність в Інтернеті: Використання інструментів анонімності, таких як VPN, TOR, для захисту особистої інформації журналістів від моніторингу з боку урядів, правоохоронних органів або інших зацікавлених сторін.

Навчання цифровій безпеці: Журналісти повинні бути ознайомлені з основами цифрової безпеки, включаючи захист від фішинг-атак, витоку інформації та інших кіберзагроз.

Моніторинг кіберзагроз: Потрібно регулярно перевіряти системи на наявність уразливостей, а також мати спеціалізовані інструменти для виявлення і протидії хакерським атакам.

*Поєднання фізичної та цифрової безпеки Ж*урналісти часто стикаються з ситуаціями, коли фізична та цифрова безпека переплітаються. Наприклад:

Кіберспостереження під час поїздки: Журналісти, які працюють у кризових зонах, можуть бути піддані як фізичним нападам, так і цифровому спостереженню, тому потрібно забезпечувати комплексний підхід до безпеки.

Психологічні аспекти: Постійне фізичне і цифрове напруження може призвести до психоемоційного стресу у журналістів, тому важливо також забезпечити підтримку психологічного здоров'я.

Забезпечення безпеки журналістів має бути комплексним, враховуючи як фізичні, так і цифрові аспекти їхньої діяльності. Для цього необхідно створювати належні умови для роботи в небезпечних зонах, забезпечувати їхні права та доступ до необхідних ресурсів, а також підтримувати належний рівень цифрової грамотності та захищеності в Інтернеті.

Війна в Україні, що набула характеру затяжного військового конфлікту високої інтенсивності, з урахуванням застосування широкого спектру озброєнь, актуалізувала проблему безпеки журналістів, які працюють в зоні бойових дій. Досвід попередніх збройних конфліктів, таких як війни в Іраку, Лівії чи Сирії,

виявився недостатнім для формування ефективних протоколів безпеки в умовах повномасштабної війни між Україною та Росією.

Наказ Міністерства оборони України від 3 березня 2022 року №73, що регламентує роботу журналістів під час воєнного стану, є важливим кроком у напрямку забезпечення безпеки медіа. Проте, цей документ має ряд недоліків. Зокрема, він не містить чітких безпекових гарантій та алгоритмів дій журналістів у разі виникнення небезпечних ситуацій. Крім того, наказ не враховує специфіки роботи журналістів в різних регіонах України, зокрема в Запоріжжі, де ситуація з безпекою залишається напруженою.

Практичий досвід дозволяє зазначати про необхідність перегляду існуючих підходів до забезпечення безпеки журналістів в зоні бойових дій. Специфіка війни в Україні, що характеризується високою динамікою та непередбачуваністю, вимагає розробки нових стандартів та протоколів, які б враховували реалії сучасного військового конфлікту.

Незважаючи на те, що Міжнародний комітет Червоного Хреста вважає журналістів повноцінно захищеними Женевськими конвенціями та Додатковими протоколами до них, ряд впливових медіа-правозахисних організацій наполягають на необхідності розширення та уточнення правових норм, що гарантують безпеку журналістів у зонах збройних конфліктів.

Комітет із Захисту Журналістів (CPJ), Міжнародна Федерація Журналістів (IFJ), Репортери без Кордонів (RSF), Міжнародний Інститут Преси (IPI) та інші організації активно виступають за вдосконалення міжнародних стандартів безпеки журналістів. Вони пропонують встановити чіткіші критерії ідентифікації журналістів, посилити механізми захисту та забезпечити більш жорстке застосування положень Додаткових протоколів. Однак, на сьогодні консенсусу з цього питання досягти не вдалося.

Серед ключових дискусійних питань – визначення правового статусу журналістів у рамках Міжнародного гуманітарного права (МГП). Стаття 79 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, який є основним документом, що регулює захист журналістів у зонах конфліктів, визначає їх як

"цивільних осіб". Однак, деякі експерти вказують на розмитість цього формулювання, яке не надає журналістам жодних додаткових гарантій безпеки порівняно з іншими цивільними особами.

Ще одним спірним моментом є відсутність чіткого визначення «журналіста» в МГП. В умовах розвитку громадянської журналістики та зростання ролі соціальних медіа стає все складніше розмежувати професійних журналістів та медійно активних громадян. Це ускладнює застосування норм гуманітарного права та створює простір для їх довільного тлумачення.

Журналістам, які працюють в зоні бойових дій, важливо усвідомлювати, що звичні норми та правила можуть не діяти. Навіть безумовне дотримання національного законодавства та міжнародного права не завжди гарантує безпеку. Проте, це не звільняє журналістів від необхідності знати та розуміти ці норми, адже рано чи пізно військові злочини розслідуються, а винні притягуються до відповідальності.

Не варто повністю покладатися на захист з боку військового керівництва чи держави. В умовах війни можливості держави щодо забезпечення безпеки журналістів обмежені, особливо на важко контрольованих територіях. Дипломатичні та інші інструменти можуть виявитися неефективними або недоступними.

Щоб залишатися живими та неушкодженими, ефективно працювати у зоні воєнного конфлікту, журналісти повинні дотримуватися цілого ряду правил, вироблених міжнародними організаціями. Основними з них є [1, с. 241-249]:

1) Бути підготовленим: у термінах професійного тренування, надання першої допомоги та необхідного технічного устаткування.

2) Бути поінформованим: знати територію перебування, досконало вивчити її перед виїздом.

3) Бути спокійним: переконатися, що перебуваєш у гарному фізичному та моральному стан. Під час бою дуже легко підпасти під уплив адреналіну. Не соромтеся того, що, начебто, подумають про Вас інші. Це – Ваше життя, тож

Вам належить й ухвалювати рішення. Не соромтеся страху. Він є гарним сигналом небезпеки

4) Надавати пріоритету своєму життю: в жодному випадку не ставити історію вище персональної безпеки – жодна історія не варта людського життя, та й, як це не цинічно звучить, але мертвий журналіст усе одно не зможе її передати. В жодному разі не можна бездумно повторювати дії солдатів чи інших журналістів на фронті. Завжди робіть власні висновки, обдумуючи, що може піти не так і що в такому випадку робити. Задумайтеся над запитанням: „Як зробити історію, без того, щоб самому стати нею".

5) Завжди намагайтеся мінімізувати ризики при висвітленні бойових дій. Пам'ятайте: робота журналіста відрізняється від роботи солдата. Його завдання – воювати й, можливо, загинути в бою, Ваше – залишатися живим та інформувати громадськість з місця подій.

6) Журналістам краще не користуватися транспортом військових. Він – першочергова ціль для іншої сторони конфлікту.

7) Як свідчить статистика, протягом воєнного конфлікту набагато більше людей помирають від ран та захворювань, ніж, власне, під час відкритого бою. Після серйозного пошкодження перші п'ять хвилин часто вирішують подальшу долю постраждалого. Тож дуже важливим є володіти основами надання першої допомоги: вміти швидко та ефективно діяти при кровотечі, вогнепальних пораненнях, переломах, опіках та інших травм. Це буде значити, що Ви, в першу чергу, зможете допомогти за потреби собі, а також станете в нагоді іншим людям.

Сучасна екстремальна журналістика вимагає від журналістів нових компетенцій. Вміння швидко приймати рішення в критичних ситуаціях, адекватно реагувати на небезпеку, мислити незалежно та сподіватися на власні сили стають особливо важливими в умовах війни.

Міжнародна спільнота також звертає увагу на необхідність підвищення рівня безпеки журналістів. Міжнародна декларація з безпеки журналістів, оприлюднена у 2015 році широким колом медіа-організацій (Al Jazeera Media

Network, Article 19, Associated Press, BBC, CNN та ін.), пропонує новий підхід до відповідальності за безпеку журналістів. Декларація наголошує на важливості підвищення обізнаності самих журналістів, редакцій та медіа-організацій щодо передових практик безпеки, а також розробки ефективних механізмів оцінки та контролю ризиків.

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною роботи журналіста, надаючи можливості для спілкування з колегами та аудиторією, формування професійного іміджу та отримання інформації. Проте, важливо пам'ятати, що соцмережі можуть бути не лише корисним інструментом, а й джерелом потенційних загроз.

Публічна активність в соцмережах може сприяти формуванню досьє на журналіста, розкриваючи його уподобання, кола спілкування, історію пересувань та навіть контактні дані близьких людей. Необережні висловлювання чи публікації можуть стати причиною переслідувань, затримань або навіть фізичних загроз.

З іншого боку, журналіст не може повністю відмовитися від присутності в соцмережах, адже публічність є важливою складовою його професії. Як знайти баланс між використанням соцмереж як інструменту та мінімізацією ризиків?

Одним із рішень є створення окремих акаунтів – «робочого» та «приватного». «Робочий» акаунт може бути використаний для професійної діяльності, спілкування з колегами та аудиторією, а «приватний» – для особистого спілкування з друзями та родиною. Це дозволить розмежувати професійне та особисте життя та зменшити ризик витоку конфіденційної інформації.

Попри наявність численних рекомендацій щодо безпеки жінок-журналістів, які працюють в зоні конфлікту, проблема сексуального насильства та домагань залишається актуальною. На жаль, жінки-журналісти стикаються з підвищеним ризиком гендерно обумовленого насильства, яке може бути

використано як інструмент залякування або ж бути проявом загальних проблем у суспільстві.

Важливо усвідомлювати, що сексуальне насильство та домагання є неприпустимими за будь-яких обставин. Жінки-журналісти не повинні зазнавати дискримінації чи насильства через свою стать або професію.

Необхідно розробити та впровадити ефективні механізми захисту жінок-журналістів від гендерно обумовленого насильства. Це включає в себе проведення тренінгів з безпеки, створення систем підтримки та психологічної допомоги, а також забезпечення юридичного супроводу у разі виникнення небезпечних ситуацій.

«Захищаючи журналістів, ми захищаємо наше право бути поінформованими», – з таким закликом виступила керівниця Департаменту інформаційної політики та інформаційної безпеки МКІП Ганна Красноступ під час презентації кампанії Ради Європи «Журналісти мають значення».

Кампанія має на меті не лише привернути увагу суспільства та держави до проблем безпеки журналістів в Україні, а й розробити практичні рекомендації щодо їх вирішення. Особливий акцент робиться на комплексному підході до питання безпеки, який охоплює не лише фізичний, а й економічний, психологічний та соціальний аспекти.

«Ми говоримо про захист журналістів від фізичних загроз, економічного тиску, психологічного виснаження, сексизму та гендерно обумовленого насильства», – підкреслила Ганна Красноступ.

Для реалізації кампанії створено координаційний комітет, до складу якого увійшли представники МКІП, МВС, МЗС, Міноборони, Генерального штабу, Нацполіції, журналісти, науковці та експерти медійних громадських організацій. Комітет проведе національні консультації з метою об'єднання зусиль широкого кола зацікавлених сторін для вироблення ефективних стратегій захисту журналістів та підтримки свободи слова в Україні.

Загалом, війна в Україні стала каталізатором трансформації журналістської професії, що вимагає від журналістів нових компетенцій,

адаптації до нових реалій та відповідального ставлення до своєї місії, бути готовими до адаптації, незалежного мислення та відповідального прийняття рішень.

Другий розділ цієї магістерської роботи, зосереджений на аналізі діяльності запорізьких журналістів в умовах повномасштабної війни, що триває в Україні, дозволяє зробити ряд висновків, які не лише окреслюють ключові тенденції та виклики, а й виявляють глибинні трансформації, що відбуваються в медіапросторі регіону під впливом безпрецедентних обставин. Запоріжжя, опинившись на лінії фронту, перетворилося на арену жорсткої боротьби, де журналісти, виконуючи свій професійний обов'язок, змушені щоденно стикатися з небезпекою, інформаційним протистоянням та психологічним тиском, демонструючи при цьому неабияку мужність, стійкість та відданість своїй справі.

Війна, яка стала трагічною реальністю для всієї України, суттєво вплинула на медіа ландшафт Запорізького регіону, призвівши до скорочення кількості телеканалів, фінансової нестабільності та загострення кадрових проблем. Попри ці труднощі, журналісти Запоріжжя продовжують виконувати свою важливу соціальну функцію, інформуючи населення, протидіючи пропаганді та сприяючи формуванню громадської думки в умовах війни, що вимагає від них не лише професіоналізму, а й глибокого розуміння етичних аспектів та особливої уваги до питань безпеки.

Робота в зоні бойових дій, де ризики для життя та здоров'я журналістів зростають в рази, актуалізує необхідність розробки та впровадження ефективних механізмів захисту, що включають в себе як фізичні, так і цифрові аспекти. Особливого значення набуває проблема гендерно обумовленого насильства щодо жінок-журналістів, яка потребує створення безпечних умов праці для всіх медійників, незалежно від їх статі.

Дослідження виявило, що журналісти Запоріжжя активно адаптуються до нових умов роботи, використовуючи інноваційні підходи та технології. Вони не лише висвітлюють бойові дії та їх наслідки, а й активно займаються

гуманітарною комунікацією, інформуючи населення про доступну допомогу та координацію дій гуманітарних організацій.

Українське суспільство, державні інституції та міжнародні організації повинні об'єднати зусилля для захисту журналістів та забезпечення свободи слова в Україні, що є невід'ємною умовою для побудови демократичної та справедливої держави, здатної протистояти агресії та захищати свої національні інтереси.

ВИСНОВКИ

Дослідження, здійснене в межах цієї магістерської роботи, дозволило не просто зафіксувати трансформації, що відбулися в українській журналістиці під впливом повномасштабної війни, розв'язаної Росією, але й деконструювати усталені уявлення про роль та функції медіа в суспільстві, що знаходиться у стані перманентного екзистенційного виклику. Війна, яка стала кривавою раною на тілі України, водночас виступила каталізатором безпрецедентних змін у медіапросторі, змусивши журналістів адаптуватися до нової реальності, де інформація стала зброєю, а правда - ціллю в гібридній війні, що ведеться не лише на полі бою, а й в інформаційному просторі.

Проведений аналіз теоретичних аспектів журналістської діяльності в умовах військових конфліктів, розглянутих крізь призму концепцій інформаційної війни, пропаганди та медіа-безпеки, дозволив не лише окреслити ключові тенденції та закономірності, що визначають специфіку роботи медіа в Україні, але й виявити нові етичні дилеми та професійні виклики, що постали перед журналістами в умовах гібридної війни. Зокрема, дослідження засвідчило необхідність переосмислення традиційних підходів до об'єктивності та неупередженості в умовах, коли інформаційний простір стає полем битви, а журналісти - активними учасниками інформаційного протистояння.

Гібридний характер російської агресії, що поєднує в собі елементи конвенційної війни, інформаційних атак, політичних маніпуляцій та економічного тиску, створив нову інформаційну реальність, де журналісти опинилися на передовій боротьби за правду та протидії дезінформації. Як зазначає дослідниця С. Шевчук, війна на Донбасі з 2014 року стала «бойовим хрещенням» для українських журналістів, змусивши їх адаптуватися до нових умов роботи та опановувати нові професійні навички, такі як робота в екстремальних умовах, верифікація інформації в умовах інформаційної війни, дотримання етичних стандартів в ситуаціях гострого конфлікту та ін.

Дослідження діяльності запорізьких журналістів в умовах повномасштабної війни продемонструвало їхню мужність, стійкість та професіоналізм. Незважаючи на численні ризики та загрози, журналісти Запоріжжя продовжують виконувати свою важливу соціальну місію, інформуючи населення, протидіючи пропаганді та сприяючи формуванню громадської думки. Прикладом адаптації до нових умов є діяльність «Суспільного Запоріжжя», яке, з початком війни, інтенсифікувало ефірне мовлення, розширило журналістську діяльність, запустило нові проєкти, спрямовані на підтримку морального духу населення та фіксацію воєнних злочинів. Зокрема, проєкти «Прифронтове інтерв'ю», «Моя історія війни», «Герої» стали важливим інструментом документування реальності війни та збереження історичної пам'яті, демонструючи при цьому високий рівень громадянської відповідальності та професійної майстерності.

Водночас, аналіз виявив низку проблем, з якими стикаються запорізькі журналісти. Це, зокрема, складнощі у комунікації з обласною військовою адміністрацією, що проявляються у недостатній прозорості та відкритості у наданні інформації, а також у відсутності оперативного реагування на запити журналістів. Така ситуація ускладнює об'єктивне висвітлення подій та створює перешкоди для виконання журналістами своєї професійної місії. Не менш важливою проблемою є тиск та переслідування журналістів з боку різних сил, включаючи як російських окупантів, так і представників української влади. Це створює загрозу для їхньої безпеки та свободи слова, обмежує можливість здійснювати професійну діяльність та негативно впливає на психологічний стан медійників.

Війна актуалізувала питання безпеки журналістів, які працюють в зоні бойових дій та в прифронтових регіонах. Необхідно не лише розробляти та впроваджувати ефективні механізми захисту журналістів від фізичних та психологічних загроз, а й забезпечувати їх соціальний захист, включаючи медичне страхування, психологічну підтримку та правову допомогу. Зміни до наказу №73 Головнокомандувача ЗСУ, що спрощують доступ акредитованих

журналістів до роботи в зоні бойових дій, є важливим кроком у цьому напрямку. Проте, як свідчить аналіз даних НСЖУ, станом на листопад 2024 року внаслідок російської агресії загинули вже 76 медійників, що вказує на необхідність подальшого посилення заходів безпеки та захисту журналістів, зокрема, шляхом проведення регулярних тренінгів з безпеки, забезпечення журналістів засобами індивідуального захисту та створення спеціального фонду для підтримки сімей загиблих журналістів.

Важливим напрямом подальших досліджень є вивчення впливу війни на трансформацію медіаландшафту, еволюцію журналістських стандартів та етичних принципів. Необхідно також приділяти увагу розробці ефективних стратегій боротьби з дезінформацією та пропагандою, а також підвищенню медіаграмотності населення. Особливо актуальним є дослідження російських наративів, що поширюються в Запорізькому регіоні, та розробка механізмів їх нейтралізації, що включатиме аналіз контенту, створення контрнаративів, фактчекінг та інформаційні кампанії.

Особливої уваги потребує проблема гендерної рівності в медіа. Війна загострила проблему дискримінації та насильства щодо жінок-журналістів, що вимагає впровадження механізмів забезпечення рівних прав та можливостей для всіх медійників, незалежно від їх статі. За даними IMI (2024), спостерігається регрес в сфері гендерної рівності в медіа, що проявляється в зниженні представленості жінок як експерток та героїнь матеріалів. Для вирішення цієї проблеми необхідно впроваджувати гендерно-чутливі підходи в журналістській освіті та практиці, проводити тренінги з гендерної рівності для журналістів та редакторів, а також створювати механізми моніторингу та протидії гендерній дискримінації в медіа.

Українська журналістика, перебуваючи в епіцентрі війни, демонструє не лише стійкість та адаптивність, а й здатність до інновацій та розвитку. Впровадження нових технологій, таких як використання дронів, 360° відео, інтерактивних карт та імерсивних форматів, розширює можливості журналістів щодо оперативного та об'єктивного висвітлення подій, документування

воєнних злочинів та формування історичної пам'яті. Підтримка журналістів, захист їх прав та свободи слова, а також сприяння розвитку незалежних медіа є невід'ємною складовою побудови демократичного суспільства та запорукою його успішного протистояння агресії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бриж Є. Як медіа прифронтових областей виживали і розвивалися у рік великої війни. URL: http://surl.li/zbobcw (дата звернення: 10.10.2024).

2. Богатирець В. Вплив ЗМІ на демократичні трансформації та процес формування громадської думки. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2014. № 1 (28). С. 12–16.

3. Воробйова І. Інформаційно-психологічна зброя як самостійний засіб ведення інформаційно-психологічної війни. *Системи озброєння і військова техніка*. 2010. № 1 (21). С. 141–144.

4. Глуховський М. Коли в об'єктиві – катастрофа. Єфрем Лукацький: це дуже страшна річ – інформаційна війна. URL: https://galychyna.if.ua/analytic/__trashed-9/ (дата звернення: 10.10.2024).

5. Говард Р. Журналістика конфлікту. Міжнародна Підтримка Медіа (International Media Support (IMS) та IMPACS. URL: http://surl.li/rgthlw (дата звернення: 10.10.2024).

6. Голуб М. Журналісти на війні: нові виклики. URL: https://medialab.online/news/vijna-novi-vyklyky/ (дата звернення: 10.10.2024).

7. Децик О. На Миколаївщині окупанти поранили та пограбували швейцарського журналіста. URL: http://surl.li/ksgovhдата звернення: 10.10.2024).

8. Джоанна Мак, Сьюзан Еберляйн. Журналістика і травма. Табу подолане? URL: https://de.ejo-online.eu/ausbildung/trauma-ist-kein-tabu-mehr (дата звернення: 10.10.2024).

9. Дубов Д. «Стратегічний наратив»: до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні». Аналітична записка. URL: http://surl.li/dagsou (дата звернення: 10.10.2024).

10. Європейська правда. Французькі журналісти потрапили під ракетний удар під час прямого включення з Краматорська. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/01/3/7383386/ (дата звернення: 10.10.2024).

11. Єдиний новинний марафон в Україні URL: http://surl.li/jpfdlq (дата звернення: 10.10.2024).

12. Збройні Сили України проводять акредитацію ЗМІ для висвітлення воєнних злочинів росії URL: http://surl.li/kenxys (дата звернення: 10.10.2024).

13. Кухаренко В. Пропаганда та дезінформація як інструменти інформаційної війни. URL: http://surl.li/acxzko (дата звернення: 10.10.2024).

14. Мосейчонок О. Як цивільним журналістам вижити на війні. URL: http://surl.li/nnurqp (дата звернення: 10.10.2024).

15. Неллес І. Як змінилась українська журналістика за рік війни. URL: http://surl.li/nbwqcd (дата звернення: 10.10.2024).

16. Омельянчук О. Очі війни. URL: https://theukrainians.org/ochi-vijny/ (дата звернення: 10.10.2024).

17. Порядок акредитації / Accreditation process URL: https://kyivcity.gov.ua/dlya_zmi/poryadok_akreditatsi/ (дата звернення: 10.10.2024).

18. Грушецький А. Прес-релізи та звіти - Довіра телемарафону «Єдині новини». КМІС. URL: https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1369 (дата звернення: 10.10.2024).

19. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність №5144 від 24.02.2021. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/559216 (дата звернення: 10.10.2024).

20. Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації №2178-IX від 01.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-IX#Text (дата звернення: 10.10.2024).

21. Про організацію взаємодії між Збройними Силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану №73 ві 03.03.2022. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MUS36785?ed=2022_10_03 (дата звернення: 10.10.2024).

22. Боборикін А. Стан українських регіональних медіа 2024 року. URL: https://research.mediadevelopmentfoundation.org/ (дата звернення: 10.10.2024).

23. Семотюк О. Українські фіксери та іноземні журналісти в умовах війни: новий досвід для всіх. URL: http://surl.li/tfpwsc (дата звернення: 10.10.2024).

24. Сопільняк О. Поради для журналістів під час війни. URL: http://surl.li/undmaf (дата звернення: 10.10.2024).

25. Романюк О. Тенденція українців до потенційно небезпечних новин у Telegram. URL: http://surl.li/pzuslu (дата звернення: 10.10.2024).

26. Толокольнікова К. Журналіст і травма: як діяти. Поради виконавчого директора Дартівського центру журналістики і травми Брюса Шапіро.
URL: http://surl.li/kfiomr (дата звернення: 10.10.2024).

27. Україна: медіагрупи об’єднуються для «Єдиних новин» і закликають світ вимкнути російські канали. URL: http://surl.li/zonmgg (дата звернення: 10.10.2024).

28. Укрінформ. Міноборони акредитувало в зону бойових дій понад 8,7 тисячі медійників URL: http://surl.li/rlalqn (дата звернення: 10.10.2024).

29. Філонов М. Трансформація українських медіа під час війни: здобутки, виклики і перспективи. URL: https://interfax.com.ua/news/blog/914975.html (дата звернення: 10.10.2024).

30. Фундація Суспільність. URL: https://souspilnist.org/ (дата звернення: 10.10.2024).

31. Фундація Суспільність. Медіаекономіка в час війни – як редакції працюють зараз, і чого чекати в майбутньому. URL: http://surl.li/vcfbvn (дата звернення: 10.10.2024).

32. Хроніка українсько-російської війни онлайн. URL: http://surl.li/odomvx (дата звернення: 10.10.2024).

33. Чернецька С. ЗМІ і війна: особливості поширення інформації та фото під час воєнного стану. URL: http://surl.li/elwwcd (дата звернення: 10.10.2024).

34. Чому Україна програє в інформаційній війні? URL: http://surl.li/rtszur (дата звернення: 10.10.2024).

35. Чотири покоління української журналістики. URL: https://project.liga.net/projects/LMF/ (дата звернення: 10.10.2024).

36. Шевчук С. Особливості роботи журналіста в зонах військових конфліктів. Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки. Київ, вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2018. 316 с.

37. Шмідт Т. Україна стала світовим «лідером» за кількістю вбитих журналістів. URL: http://surl.li/iqpvjp (дата звернення: 10.10.2024).

38. Штурхецький С. Особливості сучасних воєн: що потрібно знати журналістам. *Global world* : науковий альманах. 2016. С. 122–127.

39. Ряботаш І. Як журналістам працювати на війні. 15 порад про підготовку, поведінку, комунікацію та блокпости. URL: http://surl.li/pmpuuf (дата звернення: 10.10.2024).

40. Як регіональним медіа виживати під час війни: моделі успішного залучення коштів / ТРК МАРТ. URL: https://www.youtube.com/watch?v=HSGMsAmsgeE (дата звернення: 10.10.2024).

41. Як убезпечитися журналістам у зоні бойових дій, – поради медіа-тренера Юки Гаврилової. URL: http://surl.li/elywkj (дата звернення: 10.10.2024).

42. Galtung J. Peace Journalism – A Challenge. Journalism and the New World Order. 2002. 259-272 p.

43. Media Development Foundation. URL: https://www.mediadevelopmentfoundation.org/en/home/ (дата звернення: 10.10.2024).

44. Media Center Ukraine, Дискусійна панель «Стандарти журналістики на війні» – СПЕЦЗАХІД [онлайн], YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0hd8eyakNHs (дата звернення 10 вересня 2024).

45. McCombs M. E., Shaw D. L. The agenda-setting function of mass media. In L. L. Kaid (Ed.), Handbook of political communication research Routledge. 2017. 125 p.

46. Ukrinform, «Нові виклики, з якими ми не стикались» – дослідження Комісії з журналістської етики [онлайн], Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: http://surl.li/odoijo (дата звернення 10 вересня 2024).

47. Human Rights Watch. (2022). Ukraine: Russian Forces' Trail of Death in Bucha. URL: http://surl.li/qneeng (дата звернення 10 вересня 2024).

48. Yurcik W. Information Warfare: Legal and Ethical Challenges of the Next Global Battleground URL: http://surl.li/klnhjs (дата звернення 10 вересня 2024).

49. Чернявська Л. Соціальна відповідальність медіа в умовах російсько-української війни. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2022. № 3. С. 59–65.

50. «Індекс медіаграмотності української аудиторії». URL: http://surl.li/asnnkk (дата звернення: 10.09.2024).

51. Медіграмотність для людей старшого віку (60+). Аналітичний звіт. Київ: ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2023. 65 с.

52. Плис А. Як аудиторія споживає новини онлайн і яких тем уникає – дослідження Reuters Institute. JTA. 28.11.2023. URL: http://surl.li/ogbmq (дата звернення: 10.09.2024).

53. Штурхецький С., Білз Е., Бетц М., Шюпп К., Казанжи З. Журналістика в умовах конфлікту: передовий досвід та рекомендації: посібн.

рекомендацій для працівників ЗМІ. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/9/3/254531.pdf (дата звернення: 01.12.2022).

Декларація
академічної доброчесності
здобувача освітнього ступеня магістр ЗНУ

Я, Давидова Ганна Олександрівна, студентка 2 курсу, форми навчання заочної, факультету журналістики, спеціальності журналістика, anyadavydova24gmail.com - підтверджую, що написана мною дипломна робота на тему «Виклики в роботі журналіста локальних медіа в умовах війни» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата_____Підпис_____ ПІБ (студент) _____

Дата_____ Підпис_____ ПІБ (науковий керівник)___